STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10998

LEO GLEZER

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער מענטש, וואס האט ניט געטראכט . . .

לעאָ גלעזער

דער קולטור-טוער
און
פרייהייט-קעמפער

רעדאגירט פון ב. משובינסקי

אַרױסגעגעבן פֿונעם
„אַלגעמײנעם ײדישן פֿאַרטײדיקונגס־קאָמיטעט"
פּאַריז — 1947

לעאָ גלעזער, 1887—1944

לעאָ גלעזער דער מענטש
און געזעלשאַפטלעכער טוער

פינף און דרייסיק יאָר באַקענטשאַפט מיט אַ פרעגקוועגץ פון זיך מיזאַמענטרעפן, אין דורכשניט, איין מאָל אָדער צוויי מאָל אין חודש, גיט מיר דאָס רעכט צו באַהויפטן, אַז איך האָב געקענט לעאָ גלעזער אין גאַנצן פאַרנעם פון זיין פּערזאָן, אין אַלע כאַראַקטער-שטריכן פון זיין גייסטיקן לעבן.

למען האמת מוז איך אָבער צוגעבן, אַז גלעזערס מאָראַלישע פיגור האָט זיך פאַר מיר אויסגעשטאַלטעט שוין גאַנץ קורץ נאָך דעם, ווי איך האָב זיך מיט אים באַקענט, און אַז אין משך פון אונזער לאַנגיאָריקער געמיינזאַמער אַרבעט אין די פאַרשידנאַרטיקע מאַניפעסטאַציעס פון זיין געזעלשאַפטלעכער אָדער אפילו פערזענלעכער אַקטיוויטעט, — האָב איך געזען פאַר מיר דעם זעלבן קאָמפּלעקס פון כאַראַקטער, געפילן און געדאַנקען, וואָס ס'האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט דער סטודענט לעאָ גלעזער אין יאָר 1908.

„אַ פרעמדע נשמה, זאָגט אַ רוסיש שפּריכוואָרט, איז אַ פינצטערניש", און ס'וואָלט געווען געוואַגט צו זאָגן, אַז אין יעדנס נשמה קען מען לייענען ווי אין אַן אָפענעם בוך. גראָד פאַר גלעזערן אָבער איז כאַראַקטעריסטיש, אַז אפילו די, וואָס האָבן זיך געפונען מיט אים נאָר אין אַ ספּאָראַדישן קאָנטאַקט, האָבן געקאָנט לייענען אין זיין נשמה, ווי אין אַן אָפענעם בוך און זיך שאַפן אַ ריכטיק בילד פון זיין גייסטיקער פערזענלעכקייט.

דאָס דערקלערט זיך קודם כל דערמיט, וואָס דער גרונט-שטריך פון זיין כאַראַקטער איז געווען אָרנטלעכקייט. גלעזער איז געווען דאָס, וואָס ער איז געווען, און קיינמאָל אין זיין לעבען האָט ער ניט געזוכט „אָנצונעמען אַ פּאָזע", פאַרבלענדן יענעם די אויגן און פעלשן דעם אמתן אינהאַלט פון זיין פערזאָן.

אַ צווייטע כאַראַקטעריסטישע אייגנשאַפט פון לעאָ גלעזער, איז די פולע האַרמאָניע פון זיין וועזן, אַן אידעאַל גלייכגעוויכט צווישן די אינטעלעקטועלע און עמאָציאָנעלע פאַקטאָרן פון זיין אינערלעכן לעבן. כ'וואָלט געזאָגט, אַז דער מוח און דאָס האַרץ האָבן ביי אים זיך שטענדיק קאָנטראָלירט

איינער דעם צווייטן, נישט דערלאָזט די איבערוואַג פון איינעם אויף דעם אַנדערן, און טאַקע דעריבער איז גלעזער געווען אַ „נוח לבריות“, אָנגענעמען פאַר מענטשן, נישט נאָר פאַר זיינע פריינט, נאָר אויך פאַר זיינע קעגנער, ווייל אַזאַ נאַטור ווי גלעזער, שאַפט אַרום זיך רואיקייט, שטילט די ברויזנדיקע געמיטער און ווירקט אַלס אַ סינטעזירנדיקע קראַפט.

איך גלויב, אַז די אַלע, וואָס האָבן מיטגעאַרבעט מיט גלעזערן אויף פאַרשיידענע געזעלשאַפטלעך-פּאָליטישע אָדער געזעלשאַפטלעך-קולטורעלע געביטן, האָבן געקאָנט קאָנסטאַטירן, אַז ער איז געווען אַ שטענדיקער רודף שלום, געזוכט אויסגלייכן די קעגנזעצלעכע טענדענצן און, טריי זייענדיק אייגענער נאַטור, געשטרעבט צו „סינטעזירן“.

ס'וואָלט אָבער געווען אַ טיפער פעלער צו מיינען, — און דאָס וואָלט, אגב, געווען אַ שווערע באַלידיקונג פאַר זיין אָנדענק, — אַז גלעזער איז געווען אַן „אויסגלייכער“, ווייל פאַר אים איז אַלץ געווען גלייך, ד.ה. גלייכגילטיק. און אַז אים האָבן געפעלט פונדאַמענטאַלע פּרינציפּן פון אַ פּאָליטישן און נאַציאָנאַלן „אני-מאמין“. די אויסגאַנגס-פּונקטן פון זיין וועלט-אָנשויונג זענען געווען דאָס יידישע נאַציאָנאַלע באַוווסטזיין און אַ סאָציאַליסטישע קאָנצעפּציע פון דער געזעלשאַפט. אַ ייד און אַ סאָציאַליסט איז גלעזער געווען פון זיינע יונגע יאָרן אָן און אַזעלכער איז ער געבליבן ביז צו דער טראַגישער ענדע פון זיין לעבן.

אויף די צוויי עיקרים פון זיין אידעאָלאָגיע האָט ער קיינמאָל ניט מוותר געווען און זיי איז ער געבליבן געטריי, טראָץ די פאַרשיידענע וואַריאַנטן, אין וועלכע אַט די הויפּט-פּונקטן האָבן געפונען זייער אויסדרוק ביי גלעזערן אין דער אָדער יענער עפּאָכע פון זיין לעבן.

נישט ווייניקער כאַראַקטעריסטיש פאַר גלעזערס פּערזאָן איז זיין עקסטרעמע באַשיידנקייט אין געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. כ'ווייס נישט, אויב נאָך עמיצער פון יידישע געזעלשאַפטלעכע טוער אין פּאַריז פון פאַר דער מלחמה איז געווען אַזוי פּאָפּולער אין די ברייטע קרייזן פון די יידישע מאַסן ווי דאָס איז געווען גלעזער. שוין בלויז זיין קולטור-טרעגערישע אַרבעט, אַ דאַנק זיינע גרויסע קענטנישן פון דער מאָדערנער פראַנצויזישער און יידישער ליטעראַטור, פלעגט שטענדיק צוציען אויף זיינע ליטעראַרישע פּאָרטראַגן די גרעסטע יידישע אוידיטאָריעס. און אַלע יידישע אָרגאַניזאַציעס, אָן אונטערשיד פון זייערע פּאָליטישע ריכטונגען, האָבן געשעצט גלעזערן אַלס דעם פּאָפּולערסטן יידישן לעקטאָר.

און דאָך נישט געקוקט אויף זיין גרויסער פּאָפּולאַריטעט, איז גלעזער געבליבן דער אמתער „נחבא אל הכלים“, זיך קיינמאָל נישט גערוקט אויבן אָן, נישט געזוכט קיין כבודים און תמיד זיך באַגנוגנט מיט אַ פּאָסטן פון אַ צווייטן אָדער דריטן ראַנג. אין אַ גרויסן טייל פון די צאָלרייכע געזעלשאַפט־לעכע אָרגאַניזאַציעס, אין וועלכע ער האָט אַקטיוו זיך באַטייליקט, איז גלע־זער געווען דער סעקרעטאַר, ד.ה. דער חוט השדרה פון דעם אָרגאַניזם, דער טאָג־טעגלעכער האָרעפּאַשניק, אויף וועמענס פּלייצעס ס'איז געפאַלן כמעט די גאַנצע לאַסט פון דער שוואַרצער אַרבעט, אָבער אָן דעם גלאַנץ פון פּאָמ־פּעזע טיטולן, אָן כבודים פון „פּראָמינענטע“ רעדל־פירער...

און כדי צו דערגאַנצן דאָס מאָראַלישע בילד פון לעאָ גלעזער, מוז מען רעדן פון זיין אומבאַדינגטן און אומבאַגרענעצטן מוט, פון זיין שטענדיקער אָפּפערוויליקייט, וואָס קיין געפאַר האָט נישט געקאָנט אָפּשטעלן. איך וויל ניט משיג גבול זיין מיינע קאָלעגן, וואָס שרייבן אין פאַרליגנדיקן יזכור־ביכל וועגן גלעזערס טעטיקייט בעת דער אָקופּאַציע, נעמלעך וועגן זיין אַרבעט אַלס סעקרעטאַר פון דעם „אַלגעמיינעם יידישן פּאַרטייידיקונגס־קאָמיטעט“. איך וויל נאָר אָנווייזן, אַז גלעזערס מאַרטירער־טויט איז נישט בלויז אַ טראַגישער „עפּיזאָד“, נאָר דער נאַטירלעכער פינאַל פון זיין העלדישער מסירת־נפש, וואָס האָט באַוועגט זיין נשמה גלייך פון דעם ערשטן טאָג פון דער דייטשער אָקופּאַציע. אָן קלינגענדיקע פראַזן, אָן ספּעקטאַקולערע עפעקטן, נאָר מיט אַ צניעותדיקער אַנטשלאָסנקייט און אומבאַשטרייטבאַרן ווילן, האָט גלעזער געשטעלט זיין לעבן אין דינסט פון יידישן פאָלק אין זיין קאַמף קעגן שונא. שוין דעם 15־טן יוני 1940 ד.ה. אויפן צווייטן טאָג נאָכדעם, ווי די אָקופּאַנטן האָבן אויסגעשפּרייט זייער מיליטערישע נעץ איבער גאַנץ פּאַריז, איז גלע־זערס לאָקאַל אויף רי פּאַראַדי געוואָרן דער זאַמל־פּונקט פון דער ערשטער יידישער רעזיסטאַנץ־גרופּע, הגם דאָס וואָרט „רעזיסטאַנץ“ האָט דאַן נאָך ניט עקזיסטירט. און אָט אין יענעם טאָג איז פאַר יעדן פון די אָנטיילנעמער אין דער גרופּע קלאָר געוואָרן ווי דער טאָג, אַז גלעזער האָט זיך „מאָביליזירט“ פאַר דעם ענטגילטיקן קאַמף, אַז אין דער טיפעניש פון זיין באַוואוסטזיין איז ער שוין גרייט געווען אויף מסירת־נפש.

דער שיקזאַל האָט געוואָלט, אַז דער קרבן זאָל נישט בצלד אָנגענומען ווערן... גאַנצע פיר יאָר האָט גלעזער טאָג איין, טאָג אויס איינגעשטעלט זיין לעבן און, לויט זיין שטייגער אין נאָרמאַלע צייטן, באַשיידן, מיט אַ צניעותדיקן שמייכל גענומען אויף זיך די שווערסטע און אומדאַנקבאַרסטע

אַרבעטן. זיך געריסן אויף די געפערלעכסטע, ביי די אָקופּאַציע־באַדינגונגען פּאָזיציעס פון יידישן ווידערשטאַנד. גע׳לינדערט יידישע צרות און יידישע נויט.

און גלעזער איז אַוועק פון אונדז... די נאַציישע הענקער האָבן דעם 28־טן יוני 1944 אַרויסגעריסן פון אונזערע רייען איינעם פון די בעסטע און ערלעכ־סטע דינער פון אונזער פאָלק.

די אַלע, און זייער צאָל איז גרויס, וואָס האָבן געקענט גלעזערן, וועלן מיט טיפן צער ביזן סוף פון זייערע יאָרן, באַהאַלטן דעם זכרון פון זיין איי־דעלער נשמה, פון זיין גייסטרייכער און האַרצפולער אַרבעט לטובת הכלל.

ר. גרינבערג

לעאָ גלעזער אין טראַגישן פּעריאָד

אין טראַגישן חודש יוני 1940, ווען פּאַריז איז געבליבן כמעט אויסגעליידיקט פון מענטשן און אַן אומענדלעכער טרויער האָט געלויערט אויף אַלץ און אַלעמען, האָב איך זיך מיט מיין פּאַמיליע אַריבערגעצויגן אין אַזיל סענטאַן, וווּ איך האָב פאַרנומען אַ מעדיציניש פּאָסטן. אַהין איז עס. אַ קורצע צייט נאָכן אַריינמאַרשירן פון די דייטשן, לעאָ גלעזער געקומען מיך באַזוכן.

גלעזער איז געקומען איינשטעלן מיט מיר קאָנטאַקט. מיר, די איבערגעבליבענע אין פּאַריז, זענען צו יענער צייט געווען אַזוי קליין אין צאָל, די משא פון געזעלשאַפטלעכע התחיבותן האָט אַזוי שווער געדריקט אויף אונז, מיר זענען אַלע געווען באַהערשט פון אַזאַ טויט-אַנגסט און פון אַזוי פיל פּיין, אַז עס איז נאָר געווען נאַטירלעך דאָס, וואָס מיר האָבן זיך איינס די צווייטע געזוכט, כדי זיך צו האַלטן אינאיינעם און פאַרייניקן אונזערע אָנשטרענגונגען.

איך דערמאָן זיך נישט, צי האָב איך גלעזערן געקענט ביז דאַן. דאָס איז אויך גאָר נישט אַזוי וויכטיק. גלעזערס פּשוטע באַשיידענע געשטאַלט איז פאַר מיר פאַרבונדן אויף אייביק מיט אַ יענער ערשטער באַגעגניש אין סענטאַן, פון אַט יענעם מאָמענט אָן זע איך פאַר מיר יענעם גלעזערן, וואָס איז מיט לייב און לעבן איבערגעגעבן זיין אַרבעט פאַרן יידישן כלל, איבערגעגעבן אין אַזאַ מאָס. וואָס האָט אים פאַטאַל געמוזט דערפירן צום העכסטן קרבן.

איך זע פאַר מיר גלעזערן אַט גלייך, ווי ער וואָלט געשטאַנען אַ לעבעדיקער פאַר מיינע אויגן. פון ערשטן בליק האָט ער זיך אייגנטלעך מיט גאָר נישט אויסגעטיילט פון אַנדערע. ווי אָפט אָבער בעת אונזערע באַגעגנישן איז מיר אויסגעקומען אָפּצושאַצן זיין אינערע דיסציפּלין, און דער עיקר זיין זאָרג תמיד צו שטיין אויף דער וואַך פון זיין ווירדע, פון אונזער אַלעמענס ווירדע אין אַנבליק פון אַזוי גרויזאַמען אונטערדריקער, מיט וועלכן מיר האָבן זיך אַלע געפונען פנים לפנים. דער שטריק, וואָס דער שונא האָט פאַרוואָרפן אויף אונזער אַלעמענס האַלז, איז געוואָרן אַלץ מער און מער איינגעצויגן, די דייטשן זענען געווען אומאויסשפּלעך אין זייער ביטרעקייט און דער

עיקר אין זייער באנוצן זיך מיט די געמיינסטע מיטלען. יעדעס מאָל, ווען עס איז אונז געשטעלט געוואָרן עפּעס אַ „לאָוושקע" האָט דער אייביק-וואכזאַמער גלעזער אונז באַצייטנס געוואָרנט קעגן דער דראָענדיקער סכנה. אַזוי האָט גלעזער געלעבט צווישן אונז ביז זיין אַפּפאָרן אין דער דרומדיקער זאָנע.

זיין אוועקפאָרן איז געוואָרן פאַר אים אַ מוז. גערודפט פון דער געסטאַ-פּאָ און פון דער פראַנצויזישער פּאָליציי, האָט ער זיך דאָס מאָל בלויז על פי נס אויסגעדרייט פון זייערע הענט; צוויי מאָל איז מען אים געקומען זוכן, דאָס צווייטע מאָל איז ער געראַטעוועט געוואָרן נאָר אַ דאַנק דעם מוט און מוסטערהאַפטער אויפירונג פון זיין קאָנסיערזשקע. מיר אַלע זענען באַשטאַ-נען דערויף ער זאָל אוועקפאָרן. עס איז קלאָר געוון, אַז זיין בלייבן אין פּאַריז זעצט אים אויס אויף די גרעסטע סכנות. אין אַזעלכע באַדינגונגען איז פאַר אים אויך שווער געוואָרן, אויב נישט גאַנץ אוממעגלעך, דורכצופירן זיין אַר-בעט. און דאָך האָט ער געצעגערט. פאַר אים איז עס געווען אַ פראַגע פון געוויסן. ער האָט זיך געשטעלט די פראַגע, צי עס איז נישט זיין חוב נאָך אויף אַ צייט צו פאַרבלייבן אין דער צפונדיקער זאָנע. ער איז דערויף באַ-שטאַנען, און נאָר אונזער אונטער דרוק האָט ער זיך ענדלעך באַשלאָסן אוועקצופאָרן.

איך האָב אים מער נישט געזען. געוווּסט האָב איך אָבער, אַז ער האָט אין דער דרומדיקער זאָנע ווייטער פאָרגעזעצט די אַרבעט, וואָס ער האָט מיט אַזוי פיל מוט דורכגעפירט אין דער צפונדיקער זאָנע. עס זענען אוועק לאַנגע חדשים. דיליידן, וואָס די יידישע באַפעלקערונג האָט פאַר דער צייט געהאַט אויסצושטיין, קאָנען מיט קיין שום ווערטער נישט באַצייכנט ווערן. אָבער די יידישע מאַסן, דער עיקר די מוטיקע פון צווישן זיי האָבן געשטעלט אַ ווידערשטאַנד, אַ ווידערשטאַנד, וואָס האָט געקאָסט שווערע קרבנות, אומ-צאָליקע מאַרטירער.

די באַפרייונג איז געשטאַנען הינטער דער טיר. אַלץ האָט עדות געזאָגט דערויף, אַז דער אַזוי לאַנג-דערוואַרטער מאָמענט האַלט ביים אָנקומען. און גראָד דאַן איז צו אונז דערגאַנגען די פאַטאַלע ידיעה: — לעאָ גלעזער איז געפאַלן אונטער די דייטשע קוילן.

אונזער חבר לעאָ גלעזער, אונזער פריינט, איינעם פון די בעסטע צווישן אונז, דריקן מיר דאָ אויס — פון די טיפענישן פון אונזער הארצן אונ-זער גרויסן יראת הכבוד. אין פּשוטע ווערטער, אָן פראַזן, ווילן מיר אים

זאָגן: דיין קרבן, דיין מאַרטירערטום איז נישט געגאַנגען לאיבוד. אין אים שעפּן מיר מוט צו פאַרבינדן אונזערע וווּנדן, כדי וואָס בעסער ווידער־אויפצושטעלן דאָס, וואָס די באַרבאַרישע כוחות האָבן געוואָלט פאַרניכטן. דיר, ווי אַלע דיינע ברידער אין העלדישן טויט, האָבן מיר צו פאַרדאַנקען אונזער בטחון אין אונזער עתיד, אין אונזער יידישן עתיד, ווי אין דער צו־קונפט פון דער גאַנצער מענטשהייט.

דר. ע. מינקאָווסקי

דער מענטש, וואס האט ניט געטראכט...

באַקענט האָב איך זיך מיט גלעזערן אין פּאַריז אין יאָר 1920, אויף אַ פאַרזאַמלונג, גערופן אויף דער איניציאַטיוו פון פאַרשטאָרבענעם ל. בראַמסאָן צו גרינדן אין פראַנקרייך אַן אָפּטיילונג פון דער געזעלשאַפט „אָרט". אַ הייסער אָנהענגער פון די „אָרט"-אידייען, האָט זיך גלעזער מיט ברען אַריינגעוואָרפן אין דער „אָרט"-אַרבעט. איך האָב זיך אַזוי אַרום מיט אים זייער אָפט באַגעגנט אויף אַלע „אָרט"-פאַרזאַמלונגען.

ביי איינער אַזאַ געלעגנהייט זאָגט מיר גלעזער:

„איך קומט האָך אוים אָפט זיך אַנצושטויסן אויף לאַנדסלייט-עמיגראַנטן, וואָס נויטיקן זיך אין יורידישע יאָרער אַדמיניסטראַטיווע באַראַטונגען און וואָס זענען נישט בכוח צו באַצאָלן אַן אַדוואָקאַט?"

„יאָ, זייער אָפט אַפילו".

„אָט שיקט זיי, איך בעט אייך, צו מיר, איך וועל זיי מיט פאַרגעניגן באַהילפיק זיין".

„לעגט זיך אָקאָרשט איבער דעם ענין, גלעזער", האָב איך אים געענטפערט, „דער עולם דאַרף נאָר געווירע ווערן פון אַזאַ נייעס, און מען וועט אייך אָפּשלאָגן די טירן, די נימ-צאָלנדיקע קליענטן וועלן דאַן ביי אייך צונעמען אייער גאַנצע צייט".

„אַ, וועגן דעם לוינט זיך נישט צו טראַכטן, שיקט זיי נאָר צו מיר, האָס דאַרף איך נישט אָפּהאַלטן".

כמעט צוויי יאָרצענדליק שפּעטער בין איך צוזאַמען מיט גלעזערן אויף אַ זיצונג פון אַ געהיימן קאָמיטעט, וווּ עס ווערט באַהאַנדלט די פראַגע, ווי אַזוי צו נישט צו מאַכן די דייטשע פּלענער וועגן „אָרגאַניזירן" ווי זיי האָבן דאָס אָנגערופן, די יידישע באַפעלקערונג אין פראַנקרייך. פאַר אונז איז געשטאַנען די פראַגע וועגן באַאיינפלוסן דעם אַזוי-גערופענעם קאָאָרדיניר-קאָמיטעט, וואָס אין אים זענען אויסער אונז געווען פאַרטרעטן אויך די איינגעבוירענע פראַנצויזישע יידן. נאָך דער זיצונג זענען מיר, איך און גלעזער, אוועקגעגאַנגען אין צווייען. ער האָט גערעדט וועגן דעם, ווי שווער עס איז

צו אַרבעטן אינאײנעם מיט די פראַנצויזישע מיטגלידער פונם קאָאָרדינירקאָמיטעט; ער האָט זיך באַקלאָגט אויף דער נאַאיװער פאַרשטעלונג, װאָס זײ האָבן בנוגע די דײַטשן (דאָס איז געװען אין אָנהײב 1941), אויף זײער אופן צו באַטראַכטן די דײַטשן אַלס מענטשן, װאָס מען קאָן מיט זײ דיסקוטירן איבער פראַגן פון אינטערנאַציאָנאַלע רעכט, ער האָט דערבײ געבראַכט אײניקע בײשפּילן:

איך האָב אים דערויף געזאָגט:

„הערט גלעזער, די געשטאַפּאָ האָט אַ שאַרפן אויער און לאַנגע הענט. אונזערע געהײמע צײַטונגען זענען אײן זאַך, נאָר עפּעס אַנדערש איז דאָס, װאָס עס װערט גערעדט אויף די צײַטונגען פונעם נישט־געהײמען קאָמיטעט. היט אײַך נישט אַרײַנצופאַלן“.

„אַ, װעגן דעם לוינט זיך נישט צו טראַכטן“, האָט ער דערויף געענטפערט לויט זײַן אײביקן נוסח, „כל זמן מען קאָן, דאַרף מען װאַרפן אַפן און געהיים“...

עס זענען פאַריבער נאָך דרײַ יאָר. אין יאַנואַר 1944 בין איך געפאָרן קײן ליאָן אין שליחות פון אײנהײט־קאָמיטעט אין פּאַריז. איך האָב געמאַכט די רײזע אינאײנעם מיט מײַן פרײַנט פישער, װאָס האָט געדאַרפט זײַן מײַן װעג־װײַזער אין דער שטאָט, װו איך האָב זיך לחלוטין נישט אויסגעקענט. בײַם אַראָפּגײן פון באַן־הויף זאָגט מיר פישער:

„איצט װעלן מיר זיך באַגעגענען מיט אונזערע פרײַנט גלעזער און גרינבערג, זײ האָבן הײַנט טאַקע געזאָלט צוריקקומען פון אַ רײזע און װעלן אונז אָפּװאַרטן“.

אַריבערגײענדיק איבער עפּעס אַ בריק, האָבן מיר גלײַך אָנגעטראָפן גלעזערן מיט גרינבערגן, װאָס האָבן מיט אויסערלעכער רואיקײט אַרומגעשפּאַצירט בײַם אָפּגעלעגטן נישט באַלעבטן ברעג פון טײַך. זײ זענען בײדע געװען זײער גערירט פון אונזער באַגעגעניש.

„מיר פאָרן נאָך הײַנט קײן װוּאַראָן, האָט גרינבערג געזאָגט. אונזערע פרײַנט פונעם „אָרט“ װאַרטן אויף אײַך“.

„מיר קומען מאָרגן צוריק און איך בעט אײַך דעם מאָרגנדיקן אָװנט רעזערװירן פאַר מיר“, האָט גלעזער צוגעגעבן, „מיר װעלן צוזאַמען עסן נאַכטמאָל און דערבײ האָבן די געלעגנהײט זיך אַביסל אַדורכצושמועסן“.

אויפן צװײטן טאָג אין אָװנט האָב איך טאַקע פאַרבראַכט בײ דער פאַמיליע גלעזער. פרוי גלעזער האָט זיך פאַר מיר באַקלאָגט, װאָס איר מאַן,

אַלס גענעראַל־סעקרעטאַר פונעם איינהייט־קאָמיטעט אין פראַנקרייך, קומט אַפּט אויס אַרומצופאָרן.

„הערט, גלעזער, מיט אייער אויסזען (ער האָט געהאַט אַ טיפּיש יידישן אויסזען) דאַרף מען זיין אַ ביסל פאָרזיכטיקער, דערקענען אין אייך אַ יידן איז זיכער נישט פון די שווערע זאַכן".

„לוינט זיך דען וועגן דעם צו טראַכטן! אַן ריזיקע, נישט שטענדיק זיך אין סכנה קאָן אין אונזערע טעג קיין שום זאַך נישט געטאָן ווערן", איז געווען גלעזערס פראָמפּטער ענטפער.

גלעזער האָט זיך טאַקע נישט אָפּגעשטעלט פאַר קיין שום סכנה, ביז די דייטשע קוילן האָבן אויף אייביק אָפּגעשטעלט זיין האַרץ, וואָס איז צו יעדן מאָמענט געווען גרייט אויף קרבנות און אָבנעגאַציע.

אַנדערע וועלן דאָ באַלויכטן די פאַרשיידענע געביטן פון זיין טעטיקייט. איך האָב בלויז געוואָלט געפינען אין גלעזערן יענעם שטריך, וואָס איז געווען דורכאויס כאַראַקטעריסטיש פאַר אים, פאַר זיין גאַנצן לעבנס־גאַנג, פאַר אַלע זיינע מעשים, זענען מיר געקומען אויפן זכרון די איבערגעבראַכטע עפּי־זאָדן. ווען גלעזער האָט געפילט אַז „אַזוי דאַרף מען", האָט ער נישט געוואָלט טראַכטן וועגן דעם, וואָס עס קאָן פּאַסירן, ער האָט נישט געוואָלט נאָכקלערן וועגן דער מעגלעכער סכנה און נאָך ווייניקער וועגן דעם, צי עס לוינט זיך; ער איז נישט געווען קיין קאַנטיאַנער, ער האָט אָבער שטענדיק געטראָגן אין האַרצן אַ מאָראַלישן אימפּעראַטיוו, וואָס האָט געלעגט אַ חותם אויף אַלץ, וואָס ער האָט געטאָן; אין דער פראַזע „וועגן דעם לוינט זיך נישט צו טראַכטן" האָט זיך אָפּגעשפּיגלט זיין גאַנצע נשמה און דער קלסתר פּנים פון אַ געזעלשאַפטלעכן טוער, וואָס איז צו יעדן מאָמענט גרייט אויף קרבנות.

זאָלן אָט די שורות היינען אַלס אַ באַשיידן בלימל אין קראַנץ, וואָס גלעזערס פריינט און פאַרערער לעגן מיט אַזוי פיל ליבע און יראת הכבוד אויף זיין פריצייטיקן קבר.

א. אַלפּערין

ל. גלעזער, דער סעקרעטאר
פונעם אלג. יידישן פארטיידיקונגס-קאמיטעט

איך האב נישט געקענט גלעזערן בעת ער איז געווען מיטגליד פונעם קאָאָרדיניר-קאמיטעט. מיין צוזאמענארבעט מיט אים הייבט זיך אָן פון מאמענט בעת דער קאָאָרדיניר-קאמיטעט איז פארוואנדלט געווארן אינעם אלגעמיינעם פארטיידיקונגס-קאמיטעט. אויף דער פראגע, וואס מען פלעגט דאן אפט הערן: — ווער איז אין קאָאָרדיניר־קאמיטעט געווען דער הויפט-בויער פון דער איינהייט, איז דער ענטפער תמיד געווען א קאטעגארישער: — לעאָ גלעזער.*

און זאל דאס געזאגט ווערן צו זיין גרעסטן שבח: ל. גלעזער האט געקוקט אויף די נויטן פונעם יידישן לעבן נישט נאר מיט א סך ערנסטקייט, נאר דער עיקר מיט פיל מוט, אָן קליינלעך־פארטייאישער, ענגער, קליין־קלייזלדיקער אויסגערעכנטקייט. איז ער טאקע דערפאר געווען איינער פון די ערשטע, וואס האבן רעכטצייטיק פארשטאנען, אז אין אנבליק פון דער טויט-סכנה, וואס דער היטלעריזם האט פארהאנגען איבער קאפ פון אלע יידן אין פאנקרייך און פון פראנקרייך גופא — איז איינער פון די עיקרדיקע באדינגונגען פארן ווידערשטאנד און פארטיידיקונג — אן איינהייט פון אלע יידישע ארגאניזאציעס און פארטייען.

און גלעזער איז געווארן איינער פון די ערשטע בויער, דער ענערגישסטער פון דער איינהייט; פון ערשטן מאמענט פון איר שאפונג איז גלעזער אומדערמידלעך געשטאנען אויף דער וואך פון דער איינהייט און געווירקט זי זאל נישט אפגעשוואכט ווערן. אין דעם פרט איז אונזער אומגעקומענער פריינט נישט געבליבן אָן באשעפטיקונג, ווייל נישט איין פרווו איז געמאכט געווארן מצד פארשיידענע פערזאנען, אז די צושטאנדגעקומענע איינהייט זאל — אָדער ליקווידירט, אָדער אפגעשוואכט ווערן.

ל. גלעזער האט אויך געצילט, אז די איינהייט זאל נישט פארבלייבן א פוסטע פארמול, אָן ווירקונג; ער האט זיך אויפריכטיק געפרייט יעדעס מאל ווען עס פלעגט זיך איינגעבן דאס הערשיינען פון א געמיינזאם רעדאגיר-

טער ציימונג אָדער אויפרוף, נישט בלויז דערפאַר ווייל עס האָט געפעלט דעם ווידערשטאַנד, געשטאַרקט דעם מוט און די האָפנונג, נאָר אויך דערפאַר, וואָס איז פּראָצעס פון צוזאַמענאַרבעט פון מענטשן, וואָס האָבן פאַרטרעטן פאַרשיידענע צדדים, האָט זיך געמוזט שטאַרקן צווישן זיי דאָס ענגערע נאָנט־ווערן, ווייל די געמיינזאַמע אָנשטרענגונגען פלעגן ביז גאָר שטויגערן די ענערגיע און אונטערנעמונגס־קראַפט פון אַלע קאָמיטעט־מיטגלידער, פון די קאָמיטעט־קאָמיסיעס און נישט צולעצט אויך ביי די יידישע מאַסן.

ל. גלעזער איז געווען אַן אָנהענגער פון אייגהייטלעכער, געאייניקטער אָנשטרענגונג נישט בלויז פאַרן מאָמענט, ווען די טויט־סכנה האָט איבערן קאָפּ. אייגהייט פון אַלע דעמאָקראַטישע יידישע עלעמענטן איז פאַר גלעזערן געווען דאָס פּערמאַנענטע געבאָט פונעם יידישן לעבן. די אויפפאַסונג פון אייגהייט נישט נאָר ווי אַ פאַקטאָר פון פאַרטיידיקונג, נאָר אויך ווי אַ פאַקטאָר פון בויען, האָט ל. גלעזער באַשיינפּערלעך מאַניפעסטירט שוין בשעת דער אָרגאַניזיר־אַרבעט פונעם אַלוועלטלעכן יידישן קולטור־קאָנגרעס און שפּעטער — פונעם „איקוף“.

די טעטיקייט־באַדינגונגען פונעם אַלגעמיינעם פאַרטיידיקונגס־קאָמיטעט זענען געווען ביז גאָר שווערע. די נאַצישע אויסראָטונגס־פּאָליטיק לגבי דער יידישער באַפעלקערונג איז געווען אין פולן גאַנג. שוין דאָס בלויזע צוזאַמענקומען זיך פון מענטשן, וואָס האָבן געהערט צו פאַרשיידענע ריכטונגען, נישט אַלע אויסגעשולט און דורכגעטריינגען מיט דער זעלבער מאָס פון דיסציפּלין, פאָרזיכטיקייט, קאָנספּיראַציע, איז געווען געפערלעך. גלעזער איז אַלע מאָל געווען אויף זיין פּאָסטן, די גרעסטע שוועריקייטן האָבן אים קיינמאָל נישט אָפּגעהאַלטן; איינער פון די עלטסטע צווישן אונז, האָט ער אָן ספק געשלאָגן דעם רעקאָרד פון דער גרויסער צאָל רייזעס איבער די פאַרשיידענע אָרטיקע קאָמיטעטן פונעם אַלגעמיינעם פאַרטיידיקונגס־קאָמיטעט. יעדע דערגרייכונג האָט אים אָנגערעגט צו אַ נייער איניציאַטיוו. אַ ניי־אָפּגעדרוקט פלוג־בלעטל, אַ ניי־געשאַפענער קאָמיטעט, דאָס באַזאָרגן פאַלשע פּאַפּירן, שפּייז־קאַרטן, דאָס רעאַליזירן פון אַ נייער געלט־סומע — דאָס אַלץ האָט אים פאַרשאַפט עכטע פרייד און אים אָנגעפולט מיט אַן אַרט שטאָלץ. דער „קריף“ — די ברייטערע אייגהייט צווישן די אייגגעוואָנדערטע און אַלטגעזעסענע יידן איז אין אַ גרויסער מאָס זיין אויפטו.

ענדע 1943 האָט גלעזער געמוזט אַדורכמאַכן אַ מעדיצינישע אָפּעראַציע. שווער צו זאָגן פון וואָס ער האָט כ״ר געליטן: פון זיין קרענק, פון דער

אָפּעראַציע צי פון דער אומעגלעכקייט אַנטייל צו נעמען אַ געוויסע צייט אין דער אַרבעט; אַ צוגעשמידטער צום קראַנקן-בעט, פלעגט ער מיט פאָרוואורף פאָדערן, אַז מען זאָל אים עפּעס האַלטן אין קורס פון דער אַרבעט. מיט וואָס פאַר אַן אומגעדולד, פול מיט נייעם אינטערעס, מיט נייע דרייסטע פּלענער האָט ער געוואַרט אויף דער שעה, ווען ער וועט אויפסניי קאָנען אויפנעמען די אַרבעט און ער האָט עס געטאָן פריער עפשר, ווי ער האָט עס געמעגט טאָן.

זיין קוראַזש האָט געדרינט אַלס ביישפיל פאַר אַלעמען. דאָס איז נישט געווען דער בלינדער קוראַזש, דערמעגלעכט דורך דעם, וואָס מען איז זיך נישט באַוווסט פון דער סכנה. גלעזער האָט געהאַט אָפענע אויגן. זיין גרייטקייט זיך מקריב צו זיין, זיין איבערגעגעבנקייט זענען אָבער געווען קאָמפּלעט, אָן קאָמפּראָמיסן.

זיין קוראַזש האָט גלעזערן נישט געשטערט צו זיין פּאָרזיכטיק, נישט אָבער אויף אַזוי פיל, כדי אויסצומיידן די געפאַר, וואָס האָט כסדר געלויערט אויף אונז און וואָס האָט אים ענדלעך נישט אויסגעמיטן. ל. גלעזער איז געווען אַ מענטש פון פליכט, אַלעמאָל גרייט אויסצופילן זיין חוב בנוגע דעם כלל, דער אָרגאַניזאַציע, ווי אויך בנוגע דעם יחיד.

ס'איז אונז אויסגעקומען צו זען גלעזערן אַ שעה פאַר דעם, ווי ער איז אַרעסטירט געוואָרן דורך די פראַנצויזישע הענקער פון דער געסטאַפּאָ־פּעטענס מיליציאָנערן. מיר האָבן אים אָפּגערעדט צו נעמען דעם טאָג די באַן, דער מאָמענט איז געווען אַ געפערלעכער: פיליפּ האַנריאָ, דער פּראָפּאַגאַנדיסט פון די פראַנצויזישע פאַשיסטישע באַנדעס האָט אין יענעם טאָג באַצאָלט מיט זיין לעבן פאַר די באַגאַנגענע פאַרברעכנס, און אַרעסטן זענען פאָרגעקומען אויף יעדן שריט און טריט. דאָס געיעג אויף יידן — שטאַרקער ווי אַלעמאָל. גלעזער האָט אָבער געהאַלטן פאַר זיין פליכט צו פאָרן, ווייל ער האָט צוגעזאָגט צו קומען.

צו דער באַשטימטער נאָכמיטאָג זיצונג פונעם אַלגעמיינעם פּאַרטייקונגס-קאָמיטעט איז גלעזער נישט געקומען. מיר האָבן מורא געהאַט אַרויסצוזאָגן אויפן קול, דאָס וואָס יעדער איינער פון אונז האָט געטראַכט "אויב גלעזער איז נישט געקומען צו אַ זיצונג, און האָט נאָך נישט צוויסן געגעבן, איז אַ סימן, אַז עפּעס איז מיט אים געשען".

מיט אַ קורצער צייט שפּעטער האָבן מיר שוין געוווסט, אַז לעאָ גלעזער לעבט נישט מער. נאָך אַ קרבן פונעם בלוטיקן נאַציזם, אַ קרבן פון גאָר אַ באַזונדערן ווערט פאַר זיי, פאַר די טרעגער פון באַרבאַריי, ווי פאַר אונז.

א געזעלשאַפטלעכער טוער פון אומדערמידלעכער ענערגיע, אַ מענטש מיט אַ הויכער קולטור און אויפריכטיקער אָנהענגער און בויער פון דער איינ־הייט, אַ טרייער דעמאָקראַט, אַ מענטש פון אַ הויכער אינטעלעקטועלער ערלעכקייט איז אַרויסגעריסן געוואָרן פון אונזערע רייען. וואָס זענען מיט זיין פאַרלוסט פון אונזער פריינט גלעזער בישט נאָר פאַרמינערט, נאָר שטאַרק פאַריתומט געוואָרן.

גלעזערס ביישפיל קאָן און וועט אינספּירירן מער ווי איינעם פאַרן קאָנסעקווענטן און אומברחמנותדיקן קאַמף קעגן אַלץ, וואָס איז רעאַקציע און אַזוי אַרום פאַרפולן דעם גרויסן בלויז, וואָס עס האָט איבערגעלאָזט אי־נעם יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן אין פראַנקרייך די אבידה פון אונזער ל. גלעזער.

ב. אַדאַמיטש.

גלעזער פון יענע יארן
(זכרונות פון דער אונטערערדישער באוועגונג)

איך געדענק שוין מער נישט וועגן וואס עס האט זיך דאן געקאנט האנדלען אויף דער זיצונג פון צענטראלן יידישן פארטייזיקונגס־קאמיטעט. איך געדנקט נישט, ווייל די גאנצע צייט איז מיין אויפמערק געווען צוגע־שמידט צו דער טיר. נישט שוין־זשע, וועט ער טאקע היינט מער נישט קומען ? ווי איז עס מעגלעך, אז דער שטענדיק פינקטלעכער גלעזער זאל פארפעלן א וויכטיקע זיצונג ? עפעס האט מיט אים געמוזט טרעפן . . . און ווען עס האט זיך געענדיקט די זיצונג און ער איז טאקע נישט געקומען, נישט געלאזט הערן, האט שוין מער ביי קיינעם פון אונז נישט געקאנט זיין קיין צווייפל : עפעס איז געשען מיט פריינט גלעזער . . . און דער „עפעס" איז געווען דאס, פאר וואס מיר אלע האבן זיך געשראקן. דאס איז געווען דעפארטאציע, דאס איז געווען דער טויט, ווייל צו יענער צייט האבן די היטלעריסטן און זייערע משרתים, זיך שוין מער נישט „געשפילט" מיט ארעסטירן און דעפארטירן. זיי האבן איינפאך דערשאסן, דערמארדעט, נאר ווער ווייסט נאך וואס פארא פייניקונגען? און עס האט טאקע לאנג נישט גע־נומען ביז מיר האבן זיך דערוווסט דעם גאנצן אמת : גלעזער איז ארייג־געפאלן אין די הענט פון דער מיליץ, פונקט אין דעם טאג, ווען עס איז דערהרגעט געווארן דער פארעטער האגריא. די מיליץ האט אים פארשלעפט און צוזאמען מיט אנדערע יידן דערשאסן הינטער ליאן.

טראכט איך איצט, צוויי יאר נאך זיין טויט איבער דעם, וואס עס איז פאר אונז געווען גלעזער. איך האב אים שוין געקענט א שטיק־צייט פאר דער מלחמה. איך האב שוין דאן געהאט די געלעגנהייט צו באוואונדערן זיין שטענדיקע ליבלעבקייט, זיין פריינטשאפט, זיין קולטור און גרייטקייט אלץ צו טאן און צו אפפערן פאר דער געזעלשאפטלעכער זאך. עס איז אבער נוימיק געווען עס זאל קומען די מלחמה, די דייטשע אקופאציע, דער הע־ראאישער פעריאד פון דער אונטערערדישער ארבעט, פון דער גרויסער הילף־און רעטונגס־טעטיקייט, כדי ער זאל זיך אנטפלעקן אין זיין אמתער גרויס.

מיר האָבן אים דאָן דערזען אין זיין אמתן ליכט. ער האָט זיך דערהויבן צו אַ טראַגישער הויך און ער איז אונז נאָך טייערער און ליבער געוואָרן.

*

איינער פון די וויכטיקסטע כאַראַקטער-שטריכן פון אונזער אומגעקומענעם פריינט, וואָס איך האָב דאָן אין יענע יאָרן געגוייער קענען געלערנט, איז געווען זיין אומשרעקעוודיקייט. די דאָזיקע אומשרעקעוודיקייט איז ביי אים געווען אַ נאַטירלעכע זאַך. אָפטמאָל, האָט זיך מיר אפילו געדאַכט, אַז זי נעמט זיך, אפשר, דערפון, וואָס ער גיט זיך נישט אָפּ קיין דין-וחשבון פון די לויערנדיקע געפאַרן. אָבער, דאָס איז געווען אַ טעות. איך האָב מיך גאַנץ שנעל איבערצייגט, אַז גלעזער גיט זיך אָפּ אַ רעכענונג פון דעם, וואָס עס דערוואַרט יעדן איינעם פון אונז. ער האָט אָבער גובר געווען די שרעק. ער איז בטבע געווען אַן אָפּטימיסט. ער האָט געגלויבט אין מענטשן, אין זיין גבורה. ער איז זיכער געווען, אַז מען קאָן מיט אַ ביסל פאָרזיכטיקייט, מיט אַ ביסל קלוגשאַפט, מיט אַ שטאַרקן ווילן אויסמיידן די געפאַר. ער האָט מיר, נישט איינמאָל, אין פיל-צאָליקע שמועסן, ווען מיר האָבן איינער דעם צווייטן געבעטן צו זיין פאָרזיכטיק, ארויסגעזאָגט זיין טיפן גלויבן, אַז מען וועט אויסמיידן די געפאַר. אין אָט דער זיכערקייט דאַרף מען זוכן דעם שליסל פון זיין מוט ווי אויך — אין זיין גרענעצלאָזער ליבע צו דער פשוטער יידישער מאַסע.

איך וועל קיינמאָל נישט פאַרגעסן יענע זיצונג פון צענטראַלן יידישן פאַרמיידיקונגס-קאָמיטעט, ווען דער פאָרזיצער, פריינט גרינבערג, האָט געמאָלדן, אַז מיר קאָנען זיך אַלע ראַטעווען אין דער שוויץ. מיר זענען דאָן געשטאַנען פאַר אַ שווערן נסיון. פון איין זייט — די מעגלעכקייט פון רואיק איבערצוּוואַרטן אין אַ שכנותדיק נייטראַל לאַנד דעם שטורעם, פון אָפּרוען די נערוון, פון דערלעבן אַליין מיט די אייגענע אויגן צו זען די נייע און בעסערע וועלט (אַזוי האָבן מיר לכל הפחות דאָן געחלומט, אַז זי וועט זיין!) און פון דער צווייטער זייט: דאָס ווייטערדיקע לעבן אונטער דער דייטשער אָקופּאַציע, אין שטענדיקער שרעק, אַז יעדער זיכערקייט, אַז מען וועט דערלעבן די גליקלעכע שעה פון דער באַפרייונג, מיט דער גרויזאַמער פערספּעקטיוו פון אַ מעגלעכער דעפּאָרטאַציע, פאַרפלאַמבירטע וואַגאָנען, גאַז-קאַמערן און טויט. איז עס טאַקע

געווען א שווערער נסיון. גלעזער האָט אָבער אויף קיין איין מינוט זיך נישט געוואַקלט. ער האָט אויסגעקליבן דעם שווערן און געפערלעכן וועג, דעם וועג, וואָס האָט אים פּאַטאַל געפירט צום טויט. ער האָט מיט זיינע אייגענע אויגן נישט דערלעבט צו זען די מפּלה פון די מערדער און פאַר-ברעכער, פון היטלעריזם. און גרויס איז דעריבער דער ווייטיק און טיף דער פּאַרדרוס. און עס מאַטערט נאַכאַמאַל און נאָכאַמאָל די אַלטע אייביקע פראַגע : „צדיק ורע לו . . .“ פאַרוואָס ?

*

נישט געווען קיין שליחות פון צענטראַלן יידישן פּאַרטיזאַנעם-קאָ-מיטעט, וואָס גלעזער זאָל אויף זיך נישט נעמען. טאָמער האָט מען ערגעץ ווו געדאַרפט פאָרן, האָט ער זיך אַליין פאָרגעלעגט. און פאָרן איז צו יענער צייט געווען פאַרבונדן מיט די גרעסטע סכנות. די געשטאַפּאָ האָט אומ-אויפהערלעך קאָנטראָלירט אויף די באַנען און געפרעגט אויף „פּאַפּירן“. ביים אַרויספאָרן האָט מען קיינמאָל נישט געקענט וויסן צי מען וועט צוריקקומען. גלעזער האָט גוט געקענט די דאָזיקע געפאַרן, ווי יעטוועדער איינער פון אונז. דאָס האָט אים אָבער נישט אָפּגעהאַלטן פון דערפילן זיין חוב, צו טאָן מ ע ר ווי עס איז געווען זיין פליכט.

גלעזער האָט נאָך יעדער רייזע אונז איבערגעגעבן מיט אַזוי פיל פשטות און פיינעם הומאָר די אַלע איינצלהייטן פון זיינע „אַוואַנטורעס“. און איך וועל קיינמאָל נישט פאַרגעסן די געשיכטע, וואָס עס האָט זיך מיט אים פאַרלאָפן בשעת זיין לעצטער רייזע קיין טולוז :

אָנגעקומען איז ער שפּעט אין אָוונט קיין טולוז. די באַן האָט האָן פאַרשפּעטיקט אויף גאַנצע צוויי שעה, אים איז דעריבער נישט געבליבן קיין סך צייט אויף אויפצוזוכן זיינע פריינט, וואָס ביי זיי האָט ער גע-דאַרפט איבערנעכטיקן. ער קומט צום פאַרצייכנטען אַדרעס. ער קלאַפּט אָן אין טיר, קיינער ענטפערט נישט. ער קלאַפּט שטאַרקער, אין קול ואין עונה... וואָס טון ? וועגן גיין אין אַ האָטעל האָט קיין רייד ניט געקאָנט זיין. עטלעכע מינוט אַרום טרעט צו די שעה, ווען עס איז פאַרבאָטן אַרויסצוגיין אויף דער גאַס („קוועור-פע“). עס איז זיך לייכט פאָרצושטעלן גלעזערס געמיט. ביינאַכט, אין אַ פרעמדער שטאָט, אָן אַ נאַכט-לעגער, אָן אַ מעג-לעכקייט פון גיין אין האָטעל, אַליין אין דער פינצטערער און אומהיימלעכער גאַס, וואָס ליידיקט זיך שנעל אויס פון די לעצטע דורכגייער. און אין וועל-

כער עס וועלן באַלד אָפּהילכן די טריט פון די דייטשע פּאַטרולן . . . גליִזרנע פאַרבלייבט אַזוי אַ גאַנצע נאַכט אין אַ טויער פון אַ הויז. אין כּסדרדיקער שרעק נישט צו ווערן אַנטדעקט פון די פאַרבייגייענדיקע דייטשע פּאַטרולן, קעמפנדיק כּסדר מיטן שלאָף און דער מידקייט.

אָט די אויסטערלישע געשיכטע וואָס איז זיך מיט אים פאַרלאָפן אין טולוז האָט אים נישט אָפּגעהאַלטן פון מאַכן ווייטערדיקע רייזעס. נאָך טולוז איז געקומען פּעריגע, ווו ער איז אַריינגעפאַלן פּונקט אין דעם טאָג, ווען די „וולאַסאָווצעס" האָבן זיך געלאָזט ווילגיין . . . אין יענער וואָך האָבן די וולאַסאָווצעס דערמאָרדעט מער ווי הונדערט ייִדן אין דעפּאַרטעמענט פון דער דאָרדאָניע. גליזער האָט אָבער געהאַט גליק. עס איז אים געלונגען זיך אַרויסצודרייען פון זייערע הענט און ער איז בשלום צוריקגעקומען קיין ליאָן. און איך לעב פונסניי איבער דעם מאָמענט, ווען ער באַריכטעט אונז אויף דער זיצונג פון דעם צענטראַלן ייִדישן פּאַרטיידיקונגס־קאָמיטעט וועגן די רעזולטאַטן פון זיין רייזע, באַגלייט, נאַטירלעך, מיט אַלע קאָמישע אייַנצלהייטן און עפּיזאָדן, מיט וועלכע די דאָזיקע רייזע איז געווען אָנגעפּיקעוועט. גליזער האָט שטענדיק געקאָנט אַנטדעקן די קאָמישע זייטן אין די שווערסטע שליחותן און האָט מיט דער פרייד פון אַ קליין קינד, וואָס ס'איז אים געלונגען אָפּצונאַרן די עלטערן, זיי שפּעטער דערציילט אין זיין ריינעם ייִדיש, אין אַ פיינער און הומאָר־פולער שפּראַך.

*

מיר איז אויסגעקומען אין יענע יאָרן צו פאַרברענגען אָפט גאַנצע טעג מיט אים. ער האָט תּמיד אין די שמועסן מיט מיר זיך באַמיט אָפּצווענדן מיין אויפמערק, בעסער געזאָגט אונזער ביידנס אויפמערק, פון דער ביטערער און פינצטערער ווירקלעכקייט. אים איז עס לייכט אָנגעקומען, ווייל ער איז געווען כּמעט דער איינציקער, וואָס האָט נאָך אין יענע יאָרן געלייענט ביכער. ביכער מכּל המינים: שיינע ליטעראַטור, מאָנאָגראַפיעס, אָריגינעל פראַנצויזישע און איבערזעצונגען. שטענדיק, ווען ער איז געקומען האָט ער מיט זיך געהאַט אַ בוך. האָט ער טאַקע אין די שמועסן איבערגעגעבן וועגן די ניי־דערשינענע ביכער, וועגן דעם וואָס עס הערט זיך אין דער ליטעראַרישער און קולטור־וועלט. פון אָנהייב פלעג איך נישט גערן זיך לאָזן „פאַנגען" פון אַזאַ שמועס. ווער האָט עס אַ קאָפּ געהאַט צו ליטעראַטור? ווען האָט דאַן געקאָנט אָנגיין דער אָדער יענער ראָמאַן, ווען אונזער לעבן אַליין איז געווען איין לאַנגער גרויסער ראָמאַן, ווען מיר האָבן

ישטוויחן טאג איבערגעלעבט אזוי פיל טראגעדיעס, וואס אין פארגלייך מיט זיי האבן אלע געקינסטלטע ליטעראַרישע דראמעס און טראגעדיעס אויסגעזען ווי א נעבעכדיקע שפיל פון ווערטער? האב איך עס פון אנהייב אפגעזאגט. אגב, האט כסדר געמאטערט און געפייניקט די פראגע: וואס טויגן אט די אלע שיינע ליטעראטור־ און קונסט־ווערק, אז קיינער פון אונז וועט נישט דערלעבן די גליקלעכע שעה, ווען די געפייניקטע מענטשהייט און באזונדערס ,אונזער אָרעם יידיש פאלק, וועט קאנען פון אלץ דעם גענעסן? ביסלעכווייז איז אים אבער געלונגען גובר צו זיין מיינע ספקות, מיין פארביטערונג, ומיין ווידערווילן. און, דאן פלעגן מיר ביידע, ווי צוויי יונגע גימנאזיסטן, זיך אריינלאזן אין א לאנגען און אינטערעסאנטן שמועס איבער ביכער, איבער קונסט, טעאטער און וואס נישט ? און אזוי ווי דורך א שפרונג, פלעגט פארשווינדן דער בייזער ארום. מיר פלעגן פארגעסן אין די דייטשן מיט זייער שלעכטס. אין די מחנות דעפארטירטע, וואס זענען דאן געשלעפט געווארן צו די גאז־קאמערן און קרעמאטאריעס. אין אונזער אייגענער ביטערער לאגע. אין דער שטענדיקער שרעק, וואס פלעגט אזוי פייניקע און נאגן, אין פארצווייפלטע קינדערשע פנימלעך, וואס ווערן ארויסגעריסן פון זייער מוטערס הענט. מיר זענען צוריק געווען פרייע און קולטורעלע מענטשן. מיר האבן דערשפירט, אז מיר זענען פונסניי בירגער פון א שענערער און בעסערער וועלט. אונזערע נשמות האבן זיך דאן אריבערגעטראגן אין א גרויסן און שיינעם רוים. אונזערע ליידן האבן באקומען א זין און א ווערט. און, ווען מיר האבן נאך אזא לאנגען און אינטערעסאנטן שמועס זיך צוריקגעקערט צו דער ביטערער און גרויער ווירקלעכקייט, איז עפעס אזוי ווי לייכטער געווען צו שלעפן פונסניי דעם שווערן יאך. אזוי גרויס איז געווען דער צויבער פון באהעפטן זיך מיט דער ליטעראטור, אזוי שטארק איז געווען די ווירקונג פון די דאזיקע שמועסן, פון דעם אנטלויפן אין שענערן „עולם הדמיון“.

גלעזער האט אין יענע שמועסן אויסגעדריקט זיין גלויבן אין א שענערער און בעסערער וועלט. ער איז געווען, ווי געזאגט, א גרויסער אפטימיסט. אומזיסט, פלעג איך פרווון אין דער דיסקוסיע באַרירן די שוועריקייטן, וואס דערווארטן די נאך־מלחמהדיקע וועלט, שוועריקייטן פאליטישע, מאראלישע, עקאנאמישע. ער האט פון דעם נישט געוואלט הערן. ער איז געווען איבערצייגט און זיכער, אז די מענטשהייט וועט פון דעם שווערן מבול ארויס א געלייטערטע און א בעסערע. ער האט דאן צו יענער צייט

נישט אָנגעהערט צו קיין שום סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. אָפיציעל, נישט געווען אָנגעשלאָסן אין קיין פּאָליטישער ריכטונג. ער האָט אָבער גערעדט און געפילט ווי אַ סאָציאַליסט. ווי אַ סאָציאַליסט פון אַ בעסערן מין, פאַר וועמען סאָציאַליזם איז נישט געווען בלויז אַ פּאָליטישע פאָרמול, נאָר אַ גאַנצער נוסח פון לעבן, אַ סכום פון נייע מאָראַלישע ווערטן, פון אַ נייעם און בעסערן מענטשן.

*

אַריינגעפאַלן איז ער ענדע יוני 1944. די אַלירטע אַרמייען האָבן שוין דאַן געלאַנדעט אויף די ברעגעס פון צפון־פראַנקרייך. די דייטשע סאָלדאַטן האָבן נאָך געפּרוווט זיי שטעלן אַ פאַרצווייפלטן און פאַרביטערטן ווידער־שטאַנד. און הגם, ענדע יוני 1944 האָבן נאָך די אַלירטע אַרמייען נישט גע־שפּירט, אַז עס דערנענטערט זיך די לעצטע שעה. מיר האָבן אָבער שפּירט, אַז עס דערנענטערט זיך די לעצטע שעה. מיר האָבן, אָבער, געוווסט, אַז די דאָזיקע לעצטע שעה וועט פאַר אונז זיין די שווערסטע. עס זענען דאַן פאַרעפנטלעכט געוואָרן דורך דער אונטערערדישער באַוועגונג די געהיימע דייטשע פּלענער וועגן פאַרשלעפּן אַלע מענער, וועגן חרוב מאַכן דאָס לאַנד, וועגן מאַכן אַזוי, אַז קיינער זאָל נישט קאָנען זיך פרייען מיטן זיג. נאָר באַזונדערס, זענען מיר יידן געווען אומרואיק. עס איז שווער געווען זיך פאָרצושטעלן ווי אַזוי מיר וועלן אויסהאַלטן און איבערלעבן. אָבער, טראָץ אַלץ דעם זענען מיר געווען פול מיט האָפענונג און מיט גלויבן. עס האָט זיך אָנגעהויבן, — האָט יעטוועדער איינער פון אונז געטראַכט. עס נעמט אַ סוף צום לאַנגען וואַרטן און ווער ווייסט? אפשר, וועלן מיר אויך האָבן די זכיה מיט די אייגענע אויגן צו דערלעבן די שעה פון דער גאולה ? . . .

איז ער אַריינגעפאַלן אין זייערע הענט אין אַזאַ יוני־טאָג פון 1944. האָט די יוני־זון ווי שטענדיק געשיינט און די בוימער פון דעם וועלדל, אין וועלכן מען האָט אים פאַרשלעפּט צו דערמאָרדן, האָבן אויסגעזען אַזוי שיין . . .

איז מיר שווער און פּיינלעך זיך פאָרצושטעלן גלעזערן אין די דאָזיקע מינוטן פון טויט, אַן אומעכטיקן אין די הענט פון סאַדיסטישן שונא. זיכער האָבן די געשטאַלטן פון זיין הייס־געליבטער פאַמיליע, פון זיינע פריינט, די וויזיע פון אַ שענערער און בעסערער וועלט אים באַגלייט אין די לעצטע

אויגנבליקן און אים געשטאַרקט אין אַט דער שווערער מינוט פון לעצטן און גרויזאַמסטן נסיון.

און מיר, זיינע פאַרבליבענע פריינט ? מיר האָבן די פויסטן נאָך פעסטער געבייַלט און די ציין ביז ווייטאָק פאַרביסן. מיר האָבן שטום אין אונזער געדאַנק זיך מיט אים געזעגנט. מיר האָבן אַ שבועה געגעבן ווייטער פאָרצוזעצן די אַרבעט, וואָס מיר האָבן אָנגעהויבן אין יענע שווערע יאָרן מיט זיין באַטייליקונג און וואָס געהערט שוין איצט צו דער געשיכטע. מיר וועלן שטענדיק מיט זיך טראָגן די געשטאַלט פון טראַגיש-אומגעקומענעם פריינט. מיר וועלן פאַרן יונגען אויסוואַקסנדיקן דור דערציילן וועגן גלעזערן און די מאַרטירער פון יענע יאָרן און וועלן אין זייער ביישפּיל שעפּן האָפנונג און מוט אויף די ווייטערדיקע און שווערע קאַמפן.

אַוודאי, וואָלט בעסער געווען, ווען מען וואָלט געקאָנט איצט זיך אָי-בערבויגן, איבער זיין קבר און שטיל מורמלען צו אים: „שלאָף רויִק, טייערער פריינט ! די אידייען פאַר וועלכע דו האָסט געקעמפט און דיין לעבן געאָפּפערט זענען פאַרווירקלעכט". איז אָבער נאָך ניט מעגלעך דאָס צו זאָגן אין דעם איצטיקן מאָמענט. נאָך איז די וועלט אינגאַנצן נישט אויסגעהיילט פון איר שגעון. אָבער פונקט ווי ער, גלעזער, וואָס איז געווען אַ שטענדיקער אָפּטימיסט, האָבן מיר ווייטער דעם גלויבן, אַז קומען וועט „די אויסגעבענקטע שעה", ז״, די בעסערע און שענערע וועלט, וואָס וועגן איר האָט ער געחלומט און אין וועלכער ער האָט אַזוי שטאַרק געגלויבט.

פּ. שראַגער

דער בעל מידות

צווישן די ערשטע באקאנטשאפטן, וואס איך האב געמאכט ווען איך בין אנהייב 1920 געקומען קיין פאריז, איז געווען לעא גלעזער. ביסלעכווייז האט זיך די באקאנטשאפט פארוואנדלט אין אן אינטימער פריינטשאפט, וואס האט געדויערט ביז סעפטעמבער 1942, ווען אונדזערע וועגן האבן זיך צעשיידט. מיינער האט געפירט צו די רואיקע ברעגעס פון לא פלאטא זיינער — צום מארטירער־סוף.

ס'איז גענוג געווען א פאר מאל זיך צו טרעפן מיט לעא גלעזער און מיט אים צו רעדן, כדי מען זאל באקומען דעם איינדרוק וועגן זיין פערזענ־לעכקייט, וואס וועט שוין פארבלייבן אויף שטענדיק. אזוי דורכזיכטיק־לויטער איז געווען זיין כאראקטער. אפנהארציק, אן קיין שום הינטער־געדאנקען איז געווען דער מענטש. אויפריכטיק מיט זיך אליין און מיט זיינע מיטמענטשן, איז אים יעדע פאזע געווען ניט בלויז פרעמד, נאר אויך דערווידער.

לעא גלעזער איז געווען א בעל מידות אין דאפלטן זין, וואס דאס ווארט מידה האט אין אונזער שפראך־געברויך. א גוטער בטבע, גרייט זיך אפצוזאגן פאר א פריינט און פאר א כלל־אינטערעס פון זיין אייגענעם מינימום. אבער גלייכצייטיק איז ער אויך געווען דער מענטש פון מידה, פון מאס, אן גוזמאות אין געדאנק, אין ווארט און אין מעשים. גויים וואלטן, און האבן, אים כאראקטעריזירט ווי א „דזשענטלמען". ער איז אבער געווען א כך מער און א סך טיפער. ניט גלאט פיינע מאניערן האט ער געהאט. וואס אים האט אויסגעצייכנט, איז געווען ניט אויסערלעכער טאקט. זיין חוש גופא פאר טאקט איז געווען א רעפלעקס פון אן אינע־ווייניקסטן, נשמהדיקן מאס־געפיל.

דערפון נעמט זיך, וואס ער איז געווען א רודף שלום, הן אין פריוואטן, סיי אין כללישן לעבן. ער האט בטבע ניט געקאנט סובל זיין רייסענישן צווישן יידישע ארגאניזאציעס און ניט געהאלטן פון די הייליקע מחלוקותן לשם שמים. רואיק אויסגעהערט צערייצטע דרשות אויף יידישע זיצונגען, על פי רוב, ווי עס פירט זיך ביי אונדז, ניט פאר עפעס און

פאַר עמיצן, נאָר מער קעגן עפּעס און קעגן עמיצן, פלעגט ער קומען מיט זיין אויפריכטיק און שטיל וואָרט, וואָס האָט געקלונגען ווי אַ מין תפילה בלחש. וואָרום פול מיט פאַרטרויען און מיט ליבע איז געווען דער דאָזיקער מזג טוב, ליבע צום מענטשן בכלל און אהבת ישראל בפרט און באַזונדערס.

זיין איינגעבוירן מאָס־געפיל האָט אים געמאַכט פאַרן עסטעט, פאַרן ליבהאָבער און מבין פון ליטעראַטור און קונסט. אויך זיין ליבע צו פראַנקרייך און צו איר קולטור, אַן אויפריכטיקע און אַן פניותדיקע, הגם ער האָט וועגן איר קיינמאָל ניט געמאַכט קיין קולי קולות, ווי עס טוען אונדזערע פריש געבאַקענע פאַטריאָטן, זיין פאַרליבטקייט אין פאַריז, וואָס ער האָט אַזוי גוט געוווסט דעם סוד פון איר חן, האָט אויך אַרויסגעשטאַמט פון אַ געוויסער קרובהשאַפט פון זיין פעריזעגלעכקייט, פון זיין איידעלן חוש פאַר מאָס, מיטן פראַנצויזישן נאַציאָנאַלן זשעני, אַליין אַ מוסטער פון מאָס און צימצום.

אַ באַוווסטער מאמר חז״ל זאָגט: „אין בן דוד בא עד שיהיו כל המידות שוות״ — משיח וועט ערשט דעמאָלט קומען, ווען אַלע מאָסן וועלן זיין גלייך, דאָס מיינט, ווען מענטשן וועלן זיין ערלעך און וועלן ניט גע־ברויכן קיין פאַלשע מאָס און וואָג. טראַכטנדיק וועגן לעאָ גלעזער, ווילט זיך מיר אין דעם דאָזיקן מאמר אַריינטייטשן אַ פאַרברייטערטן טייטש. ניט בלויז האָבן זיין ריכטיקע די מאָס און וואָג אויף צו מעסטן און צו וועגן חפצים. מען טאָר אויך נישט זינדיקן מיט אַ פאַלשער גייסטיקער וואָג, ניט „איבערכאַפּן די מאָס״. ווי אַנדערש, ווי שענער וואָלט אויסגעזען אונדזער יידיש געזעלשאַפטלעך לעבן, וויפיל מער האַרמאָניע און שלום וואָלטן דאָרט געהערשט, ווען מיר וואָלטן געווען פונקט אַזוי פּאַרזיכטיק אין אונדזערע מיינונגען און שאַצונגען, אַקוראַט אַזוי אָפּגעהיט ביים אַרויס־טראָגן אַ פסק וועגן יחידים און קאָלעקטיוון, ווי ס׳איז געווען לעאָ גלעזער ע״ה.

בשעת מען קוקט זיך צו צו אונדזער דורכשניטלעכן מאָדערנעם יידן, מיט דער אויסגעליידיקטער נשמה, וואָס בוקט זיך נאָר פאַרן אָפּגאָט פון וווילטאָג און רייכקייט, וואָס יעדע אויסגעבאָרגטע געטשקע איז אים אָנ־געלעגנטער און בילכער פאַר זיין אייגענעם גאָט, דעם גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב, ווערט קאָלעמוטנע אויפן האַרצן, ניט שוין זשע איז אונדזער דור טאַקע דער דור שכלו חייב? איז אַ טרייסט און אַ באַלזאַם פאַר אַ פאַרוווּנדעטער יידישער נשמה צו זען, אַז לאַ אלמן ישראל. אמת דאָס רוב פון אונדזער פאָלק איז מיד געוואָרן צו טראָגן דעם יאָך פון מלכות

השמים. ניטאָ די גייסטיקע גבורה פון אַמאָליקע יידישע דורות. אָבער די פּעאיקייט פאַר אַ העראָאישער עקזיסטענץ האָט זיך נאָך אָפּגעהיט צווישן אונדז, אויב מיר האָבן נאָך געקאָנט אַרויסברענגען אין דער לעצטער און פינצטערסטער יידישער תקופה אַ נייעם טיפּ פון יידישע העלדן ווי לעאָ גלעזער און די אַלע גלייך צו אים, וואָס הגם זיי האָבן געהאַט די ברירה זיך צו ראַטעווען, האָבן זיי מיטן איינענעם ווילן אויסגעקליבן דעם וועג פון יידישע קדושים וטהורים פון אַמאָליקע דורות.

נאָך אַזוי קלערט זיך מיר, אַז איך דערמאָן זיך אין מיין טראַגיש אומגעקומענעם פריינט לעאָ גלעזער. זאָל געבענטשט זיין זיין אָנדענק און תנצב"ה.

י. עפּרויקין

מיינע באַגעגענישן מיט ל. גלעזער

גלעזערן האָב איך געקענט כמעט אַ פערטל יאָרהונדערט. אונזערע באַגעגענישן זענען געווען ספּאָראַדיש, אַמאָל אָפט, אַמאָל אָבער ערשט נאָך לאַנגע חדשים אָדער אויך יאָרן. אָבער יעדעס מאָל האָבן איך אוועקגעטראָגן פון דער באַגעגענישט מיט אים דעם זעלבן איינדרוק, ווי נאָך דער ערשטער באַקאַנטשאַפט און נאָכן ערשטן געשפּרעך. צייטן האָבן זיך געענדערט, יאָרן זענען צוגעקומען, אָבער גלעזער איז אַלעמאָל, ווי ס'האָט מיר געשיינט, געבליבן דער זעלבער. די אַרומיקע געשעענישן האָבן נישט געהאַט קיין שליטה אויף זיין אינעווייניקסטן מהות.

מיר האָבן זיך דאָס ערשטע מאָל געטראָפן אין יאָר 1922 אין דער ווייטער ליטע. יעדן טאָג פלעגן צו יענער צייט אָנקומען עשעלאָנעס מיט רעפּאַטריאירטע יידישע פליטים. מיר זענען געגאַנגען אַראָפּנעמען זיי פון באַן און זיך געטיילט מיט די מחשבות וועגן דער מעגלעכקייט צו שאַפן פון אָט דער אונטערדריקטער, צעשטויבטער מאַסע אַ געזונטן, אָרגאַניזירטן קאָלעקטיוו.

פּאַראַלעל מיט די פליטים – טראַנספּאָרטן זענען אויפגעקומען אויפסניי די יידישע קהלות און דאָס יידישע געזעלשאַפטלעכע לעבן האָט אָנגעהויבן צו באַקומען אָרגאַניזירטע פאָרמען. די מענטשן, אויסגעמאַטערטע פון די לאַנגע וואָגלענישן, האָבן זיך בהדרגה צוריקגעקערט צום פריערדיקן שטייגער און זיך ווידער אַמאָל געפילט אין דער היים. ס'האָט ממש איבערראַשט, ווי גיך אָט די נאָר וואָס פון די „טעפּלושקעס" אַרויסגעקומענע מענטשן, האָבן באַקומען דאָס געפיל, אַז יעדער פון זיי איז אַ גליד פון אַ באַשטימטן קיבוץ, פון אַ קיבוץ, וואָס נישט גויט און רדיפות שמידן אים צוזאַמען, נאָר דער פעסטער ווילן צום ווידעראויפבוי.

אַרום און אַרום האָט נאָך געהערשט אַ שרעקלעכער דלות. אָבער די אָרעמקייט און דחקות זענען געווען באַשיינט פונעם גלויבן אין אַ ניי און בעסער לעבן. אינעם יידישן מיניסטעריום און אין יידישן נאַציאָנאַל-ראַט האָבן אַלע געזען נישט נאָר אַ גאַראַנטיע פאַר פאָרמעלער גלייכבאַרעכטיקונג, נאָר אויך אַ מעגלעכקייט צו בויען דאָס יידישע לעבן אויף די יסודות פון אַ פרייער, אויטאָנאָמער נאַציאָנאַלער מינדערהייט.

גלעזער איז צו יענער צייט געקומען קיין ליטע מיט א שליחות צו ארגאניזירן די שנעלע הילף. די געוואלטיקע ארעמקייט פון די פאלקס - מאסן, וואס ער האט דארט דערזען, די הונדערטער יידישע קינדער אן שום השגחה, דאס אלץ האט אים טיף גערירט. ער האט געוואלט וואס גיכער, תיכף, דורך שנעלער הילף, פארענטפערן אט די אלע אנגעווייטיקטע סאציאלע פראבלעמען. אבער ער האט באלד פארשטאנען, אז די נויט קאן מען אמבעסטן נובר זיין נישט דורך פארטיילן נדבות, נאר דורך איינגלידערונג און פארפלעכטונג פון דער הילף אין דער אלגעמיינער קולטור־ און סאציאלער אויפבוי־ארבעט.

פארנדיק פון פאריז האט ער זיך פארגעשטעלט, אז ער וועט דא געפינען געבראכענע, פארצווייפלטע מענטשן. אבער אומעטום, וווהין ער איז נאר געקומען, האט ער געזען צווישן די נעבעכדיקע וואגלער און פליטים מענטשן, וואס זענען מסוגל גובר צו זיין אלע שוועריקייטן פון מאמענט, וואס טראכטן וועגן קאנסטרוקטיווער ארבעט פון מארגן און אפילו פון דער ווייטער צוקונפט.

ער איז פארכאפט געווארן פון אט די נייע פארמען פון יידישן געזעלשאפטלעכן לעבן. מיט באגייסטערונג האט ער גערעדט וועגן אט די נייע אופנים פון יידישן ווידעראויפבוי, וועגן די נייע פארמען פון הילף, וואס זענען אזוי ווייט געווען פון דער אלטמאדישער פילאנטראפיע. ער איז פארצייבערט געווארן פון דער געוואלטיקייט פון אט דער אויפגאבע און, פארלאזנדיק ליטע, האט ער געזאגט, אז ס'וואלט זיך אים געוואלט ווערן א שותף צו אט דער נייער אידייע. ער האט אבער דערביי לגמרי נישט פארגעסן דעם קאנקרעטן יחיד, דעם נויטליידנדיקן מענטשן. דאס אוממיטלבארע מיטלייד־געפיל און די אלגעמיינע הילף-אידעאלאגיע האבן זיך ביי אים פארבונדן אויפן שענסטן און איידלסטן אופן.

ס'זענען אוועק העכער צען יאר. א באגעגעניש מיט גלעזערן אין פאריז. דער גלויבן, וואס האט אדורכגעדרונגען דאס יידישע לעבן אין דער ערשטער נאך־מלחמה-צייט, האט זיך כמעט אויסגעוועפט. אמת, די מאטעריעלע נויט פון די יידישע מאסן אין מזרח - אייראפע איז אביסל אפגעשוואכט געווארן, אבער ס'איז אונז אלעמען שוין געווען קלאר, אז די נייע עפאכע וועט נישט נאר נישט רעאליזירן אונזערע האפענונגען אויף אן אויטאנאמען יידישן לעבן, נאר אז זי טראגט שוין אין זיך דעם סם, וואס וועט פארניכטן דאס ביסל, וואס איז געלונגען צו שאפן אין יידישן לעבן אין משך פון די ערשטע נאך - מלחמהדיקע יארן.

איך האָב געטראָפן גלעזערן דאָס מאָל אין זיין יורידישן קאַבינעט, באַשעפטיקט מיט כלערליי ענינים פון זיינע קליענטן. אָבער מ'האָט באַלד געקאָנט באַמערקן, אַז אָט דער סאָרט מענטשן איז אין זיין וואַרטע־צימער געווען נאָר אַ מיעוט. פיל גרעסער איז געווען די צאָל פריינט און באַקאַנטע, וואָס זענען געקומען צו אים וועגן געזעלשאַפטלעכע ענינים. גלעזער האָט מיר תיכף מודה געווען, אַז דאָס אַלץ, וואָס מיר האָבן בשעתו געלערנט אין ליטע, דער געדאַנק וועגן דער נויטווענדיקייט צו שאַפן און צו דערציען אַ יידישע אינטעליגענץ, וואָס זאָל זיך אינגאַנצן אָפּגעבן דעם אויפבוי פון יידישן לעבן אויף דעמאָקראַטישע פאָלקס - יסודות און נישט פון אויבן אַראָפּ, איז פאַר אים אויך איצט דאָס וויכטיקסטע, דער עיקר. די זיגזאַגן, דער אַרויף און אַראָפּ האָבן אים נישט אָפּגעשראָקן, נישט אַרויסגעבראַכט פון גלייכגעוויכט. זיין גלויבן אין דער צוקונפט פון יידישן פאָלק איז נישט דערשיטערט געוואָרן. ער האָט קיינמאָל נישט פאַרצווייפלט אין דער האָפענונג, אַז ער וועט מיט זיינע אייגענע אויגן נאָך זען די פאַרווירקלעכונג פון זיין געזעלשאַפטלעך־יידישן אידעאַל. אַלע שוועריקייטן האָט ער באַטראַכט נאָר אַלס צייטווייליקע, די קרבנות אַלס אומפאַרמיידלעך, אָבער נישט צופעליקע. בלויז איינס האָט אים פאַרשאַפט עגמת־נפש, דאָס, וואָס די אידייע פון אַלגעמיינער, געמיינזאַמער אויפבוי - אַרבעט איז צעברעקלט געוואָרן, וואָס די יידישע אויפבוי - אָרגאַניזאַציעס ציען זיך אַלץ מער און מער אַריין אין טעכנישע, שמאָל אָפּגעגרענעצטע ספּעציאַל־פּראָגעס. ער האָט פיל געהאַלטן פון דער אַרבעט פון „אָזע", אָבער ער האָט איך געמאַכט דעם פאָרוואורף, אַז זי פאַרוואַנדלט זיך אין אַ צו ספּעציאַליזירטער געזעלשאַפט און גרעניצט זיך אַזוי אַרום אָפּ פונעם אַלגעמיינעם, פאַראייניקטן ציל, פון דער יידישער אויפבוי - אַרבעט אַלס גאַנצקייט. — „איך בין געבליבן, — האָט ער געזאָגט, — געטריי דער אידייע פון פאַראייניקונג און איך גלויב, אַז ספּעציאַליזאַציע דאַרף נישט אויסשליסן אַ קאָאָפּעראַציע פון אַלע אַקטיווע כוחות אין יידישן פאָלק. דאָס פּאָליטישע און דאָס סאָציאַלע לעבן זענען ביי אונז אַזוי ענג פאַרקניפּט און פאַרבונדן, אַז מ'קאָן זיי נישט פאַנאַנדערהטיילן". ער האָט ביז גאָר באַדויערט, וואָס ס'איז אים נישט געלונגען צו ווידמען זיך אין גאַנצן דער יידישער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט.

די פּערספּעקטיוון פון יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן זענען געוואָרן אַלץ פינצטערער און פינצטערער. און וואָס ערגער ס'איז געוואָרן די לאַגע, וואָס קאָמפּליצירטער די אויפגאַבעס, אַלץ מער האָט זיך גלעזערן געוואָלט שטיין

נאָר גאַנץ צו דער אַרבעט פון די יידישע אויפבוי-אָרגאַניזאַציעס. מיט אַ באַזונדערער פרייד האָט ער זיך אָפּגערופן אויף דער איינלאַדונג פון „אָרט" און געהאָפט, אַז דאָסמאָל וועט ער זיך שוין איינגאַנצן און אויף שטענדיק פאַרבינדן מיט די אויפגאַבעס, וואָס זענען אים געווען אַזוי טייער. דער מאָמענט, — האָט ער געזאָגט, — איז אַזעלכער, אַז מיר מוזן אַלע זיין אויפן פּאָסטן און אָפּגעבן אַלע אונזערע כוחות". דער „אָרט" איז פאַר אים צו יענער צייט געווען דער בעסטער אויסדרוק פון יידישן קאָנסטרוקטיווען געדאַנק.

באַגעגעניש יוני 1940. זי האָט זיך באַזונדערס טיף אריינגעשניטן אין מיין זכרון. מ'האָט גערעדט מכוח דעם, ווי און ווען מ'זאָל פאַרלאָזן פּאַריז, ווי מ'זאָל באַזאָרגן די אָרגאַניזאַציעס, און זייער ארבעט הינטערן פראָנט. איך האָב געקוקט אויף גלעזערן און זיך געוווּנדערט, — פּונקט ווי די גאַנצע זאַך האָט אים נישט באַרירט, נישט געהאַט קיין שייכות צו אים. ער איז געזעסן און האָט געשוויגן. אָבער אַז האָט מען געשטעלט די פראַגע, ווער עס זאָל בלייבן אין פּאַריז. און דאַ האָט ער גענומען דאָס וואָרט. „איך בלייב, איך גיי נישט אַוועק. לעגט אויף מיט ארויף וואָס מער ארבעט, גיט מיר וואָס מער אויפטראַגן. איך וועל זיך באַמיען אַלץ, וואָס ס'וועט נאָר מעגלעך זיין, אויסצופירן". „אָרט", „אָזע", טייטל - קאָמיטעט צו העלפן דער רוסיש - יידישער אינטעליגענץ, — אַלץ האָט ער גענומען אויף זיך. און ביים געזעגענען זיך האָט ער געזאָגט: „ס'פאַרשטייט זיך, מ'מוז ראַטעווען, כדי צו קאָנען ראַטעווען. אָבער איך גלויב אין דער צוקונפט, איך בלייב דער זעלבער ווי פריער".

זומער 1942. פּלוצלינג אַ בריוו, אין מאָנפּעליע, אַז גלעזער האָט פאַרלאָזן די צפון - זאָנע און איז געקומען קיין מאַרסעי. בשעת די געסטאַפּאָ האָט זיך אַריינגעריסן אין זיין וווינונג, האָט זיך אים על-פּי נס איינגעגעבן צו אַנטלויפן, זיך אויסצובאַהאַלטן. ווען ער האָט שפּעטער איינגעזען, אַז עס איז בשום אופן נישט מעגלעך צו בלייבן אין פּאַריז אין די אינטערעסן פון דער אַרבעט, איז ער אַריבערגעגאַנגען די דעמאַרקאַציע - ליניע.

און ווידעראַמאָל, ווען מיר האָבן זיך געטראָפן, האָט ער דערקלערט: „איך וויל דינען דער אַלגעמיינער זאַך. איך וויל זיך נישט איינצוימען", — און זיך געשטעלט אין רשות פון דער גאַנצער הילפס-אַרבעט. מיט דער זעלביקער פליכט-געטריישאַפט, ווי אַמאָל, מיט דער זעלבער טיפער ליבע צו זיין פאָלק, מיט דעם זעלבן ווילן צו דערגענטערן איינע צו דער אַנדערער — פּאָליטיק און סאָציאַלע הילף.

לעאָ גלעזער, זומער 1906 מיט אַ גרופּע פון זיינע פּאַרטיי־חברים
גלעזער אין צענטער, שטייענדיק

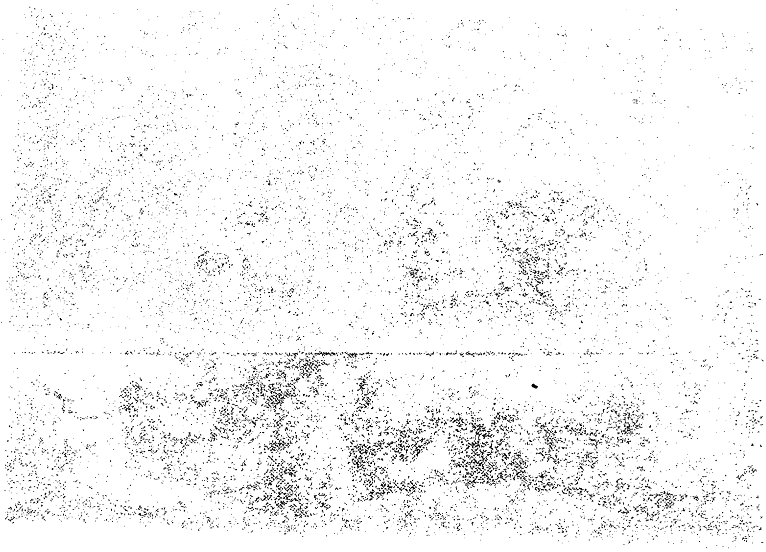

אונזער לעצטע באגעגעניש איז פארגעקומען דעצעמבער 1942, אין ליאן. מ'האט געהארפט באשליסן, ווי צו פירן די ארבעט אונטערן אקופאציע־רע-זשים. ד. ה. ווי אזוי מ'זאל איבערגיין אויף אן אילעגאלער עקזיסטענץ. מ'האט באטראכט די פראגע מכוח א מקום מקלט אין דער שווייץ. אייניקע חברים און איך בתוכם האבן אנגעוויזן דערויף, אז גלעזער וועט אין דער נייער סיטו-אציע נישט קאנען פירן די ארבעט, אז ער טאר נישט בלייבן אין פראנק-רייך. ער האט זיך אבער אויסגעדרייט פון אט דער פערזענלעכער פראגע. ס'איז געווען קלאר, אז ער האט שוין א פעסטן באשלוס — און דער באשלוס איז: צו בלייבן דארט, ווו ס'זענען געבליבן די יידישע מאסן. ער האט דער-קלערט: „איך קאן נישט פארלאזן יענע, וואס נויטיקן זיך אין הילף, און אין א צייט, ווען א סך חברים בלייבן נאך ביי דער ארבעט אויפן פלאץ". עטלעכע ווערטער, און שוין איז ער אריבערגעגאנגען צו זיין ליבלינגס־טעמע — איי-ניקייט אין דער ארבעט, געטריישאפט, און די נויטיקייט זיך באצייטנס צו-צוגרייטן פאר דער צוקונפט, — יענער אידעאל פון יידישן אויפבוי, וואס איז אים געווען אזוי טייער שוין אין די יונגע יארן, ווען ער האט זיך דאס ערשטע מאל גענויער באקענט מיטן יידישן לעבן און יידישע סאציאלע פרא-בלעמעס, און וואס פאר אים איז ער אלעמאל געווען גרייט אפצוגעבן זיך מיט לייב און לעבן.

. . .

ער איז נישט אראפ פון זיין ליניע. אויך אין דער גרעסטער סכנה — דער זעלבער אויסגעהאלטענער כאראקטער, דער מאנאליט, ווי איך האב אים געקענט מיט העכער א פערטל יארהונדערט צוריק.

ס'ווערט שווער אויפן הארצן ביים געדאנק, אז גלעזער איז נישט מער צווישן אונז גראד אין איצטיקן מאמענט, ווען אין דער פינצטערניש, וואס האט איינגעהילט דאס יידישע לעבן, באווייזן זיך שוין דא און דארט העלע פלעקן, וואס אין זיי וואלט ער אפטימיסטיש, שוין געזען דעם באגינען פון א בעסערער, שענערער צוקונפט.

ל. גורוויטש, זשענעוו.

פון „אריסטאקראט״ צו א קאנספּיראטאר

ביז דער אקופּאציע פון פּאריז האב איך געזען אין גלעזערן א פיינ־קענער פון ליטעראטור, א רואיקן אינטעליגענט. הגם נישט פרעמד פון די מאכן, איז ער אבער נישט געווען דאס, וואס מען פלעגט רופן א „מאסאוועד־טוער״; ער איז פיל מער געווען א „קאבינעט־מענטש״, וואס האט זיך נישט אפגעזאגט, וואס האט אפילו מיט פארגניגן צוגעשטימט זיך צו טיילן מיט פאלקס־מענטשן מיט די פרוכטן פון זייגע שטודיומס. זיינע רעפעראטן זענען געווען לעקציעס, לעקציעס פון א תלמוד־חכם פארן מאסן־מענטשן. עס איז אים, וואס אן אמת, אין זיינע לעקציעס נישט געלינגען צו פאר־ווישן דעם תחום צווישן זיין אינטעליגענטער פערזאן און זיינע פּראסטע צוהערער, זיין ארט רעדן אבער האט זיך אויסגעצייכנט מיט אזוי פיל פריינט־לעכקייט און גוטמוטיקייט, אז ער האט גלייך געווינען די ליבע פון זיינע צוהערער.

ער איז געווען א ליבער לערער.

זיין אריסטאקראטישע פיגור, זיינע סאלאן־מאניערן האבן אים גע־שטערט זיך אויסצומישן מיט די פאלקס־מאסן. פאר דער גאנצער צייט פון אונזער באקאנטשאפט, זייט 1914 האט ער דערצו געשטרעבט. עס איז פונדעסטוועגן תמיד געבליבן ווי א מחיצה צווישן אים און די יעניקע, וואס זיי האט ער געדינט בלב ונפש.

זיין אבסאלוטע אויפריכטיקייט האט אים געשטערט צו זיין קאריערע. אן אויסגעצייכנטער יוריסט, א גרויסער קענער פון דער יוריספּרודענץ, א מענטש מיט זייער ברייטע באציונגען, איז אים פונדעסטוועגן נים מעגלעך געווען זיך צו שאפן א פאסיקע קאריערע אלס אדוואקאט. שוין אפגערעדט דערפון, וואס ער איז נישט געווען בכוח צו פארטיידיקן א קליענט, וואס איז לויט זיין מיינונג נישט געווען גערעכט, וואס ער האט „פארגעסן״ איינצומאנען א חוב ביי אן ארעמאן, איז זיין קאבינעט צו אפט געווען פארנומען מיט קליענטן אן האנאראר, פאר וועלכע ער האט שטענדיק גע־פונען גענוג צייט.

אזעלכן האָב איך אים געקענט און אנדערש האָב איך מיר אים גאָר נישט געקאָנט פאָרשטעלן.

אז לעאָ גלעזער זאָל זיין מסוגל צו אַקטיוון קאַמף און, נאָכמער, אז ער זאָל קאָנען זיין א קאָנספּיראַטאָר, — דאָס וואָלט מיר קיינמאָל נישט איינגעפאַלן. אָבער גלייך פון אָנהייב אָן פון דער דייטשער אָקופּאַציע האָט ער אין דעם פּרט אַרויסגעוויזן גרויסע פעאיקייטן.

*

איך צווייפל שטאַרק, צי א מענטש, וואָס איז נישט געווען אין פּאַריז אין טאָג, ווען די דייטשע אַרמיי האָט אַריינגעמאַרשירט, זאָל זיך קאָנען פאָרשטעלן די געדריקטע שטימונג פונעם קליינעם הייפל כלל-טוער, וואָס זענען דאָ פאַרבליבן. אַלע אינסטיטוציעס זענען געווען געשלאָסן, קיין באַקאַנטן האָט מען נישט באַגעגנט, מען האָט זיך געפילט ווי פאַרלאָזן און פאַרשטויסן פון אַלץ און אַלעמען. ווען ס'האָט צו מיר, שפּעט אין פרימאָרגן טעלעפאָנירט לעאָ גלעזער, איז אין מיין משפחה געוואָרן אַן אמתע שמחה. ער האָט מיך אָבער נישט געלאָזט אויסדריקן מיין פרייד, און מיר תיכף ווי באַפוילן : — מען דאַרף עפּעס טאָן, מיר מוזן זיך באַגעגענען.

און די באַגעגעניש איז טאַקע פאָרגעקומען ביי אים אין דער וווינונג. מיר זענען דאָן נישט געווען אין צווייען, ס'זענען געקומען נאָך פריינט.

די ערשטע טעג פון דער אָקופּאַציע פלעגט גלעזער שפּאַנען איבער די פּאַריזער גאַסן פון פרי ביז שפּעט אין אָוונט. ער האָט אויסגעמיטן די מעטראָ און געגאַנגען צופוס, כדי צו האָבן וואָס מער געלעגנהייט צו באַגעגענען פריינט. ער האָט זיך געשטעלט די אויפגאַבע אויסצוגעפונען וואָס מער אינסטיטוציעס, וואָס קאָנען צוריק געעפנט ווערן, וואָס מער טוער, זיי אויסצונוצן פאַר געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט און דער עיקר, זיי אַלע צו שטעלן אין פאַרבינדונג. אויף אונזער ערשטער באַגעגעניש, דעם 14־טן יוני 1940 זענען מיר שוין געווען 5 פריינט ; אויפן צווייטן טאָג זענען געווען פאַרזאַמלט אין זיין וווינונג אַ קאַפּעטר מנין טוער, און אָט די ערשטע געהיימע פאַרזאַמלונג האָט באַשלאָסן צו גרינדן אַ געמיינזאַמע אָרגאַניזאַציע. די פאַרזאַמלונגען זענען פאָרגעקומען אין זיין וווינונג. די ערשטע צייט יעדן טאָג, שפּעטער יעדן צווייטן טאָג. אונזער צאָל איז געוואַקסן און האָט אין א געוויסן מאָמענט דערגרייכט די צאָל פון 18.

פון אָט די פאַרזאַמלונגען איז אַרויסגעקומען די ערשטע ווידערשטאַנדס-

אָרגאַניזאַציע אין פֿראַנקרייך, דער „קאָמיטעט די אַמלאָ", וווּ גלעזער האָט געשפּילט איינע פֿון די אָנפֿירנדיקע ראָלן.

גלעזער, דער „אַריסטאָקראַט" האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַן אַקטיוון קאָנספּיראַטאָר. די פֿאַרוואַנדלונג איז פֿאָרגעקומען אַזוי נאַטירלעך, מיט אַזוי פֿיל אויסערלעכער רואיקייט, אַז מיר האָבן עס גאָרנישט באַוויזן צו באַמערקן. פֿאַר דער גאַנצער צייט פֿון זיין מיטאַרבעט אין קאָמיטעט — ביז האַרבסט 1941 — איז מיר גאָרנישט אויפֿגעפֿאַלן דער פֿאַקט, אַז גלעזער האָט זיך געענדערט, אַפֿילו שפּעטער, אין די יאָרן 1943-1944, ווען איך האָב געזען גלעזערן דעם „קאָמי-וואָיאַזשאָר" פֿון צענטראַלן יידישן פּאַרטיידיקונגס-קאָמיטעט אויספֿירן די געפֿערלעכסטע מיסיעס צווישן ליאָן און גרענאָבל, איז מיר קיינמאָל נישט געקומען אויפֿן געדאַנק, אַז דאָס ווערט געטאָן דורכן אַמאָליקן „ליבן לערער". ער האָט זיינע מיסיעס אַדורכגעפֿירט מיט אַזוי פֿיל פּשטות, מיט הערזעלבער גוטמוטיקייט און מיט די זעלבע אַריסטאָקראַטישע מאַניערן ווי פֿריער, אַז עס האָט אויסגעזען גאַנץ נאַטירלעך פֿאַר אים, גלייך ווי אַזוי וואָלט עס באַדאַרפֿט צו זיין. ערשט נאָך זיין טראַגישן טויט, ווען איך האָב נאָכגעדענקט איבער זיין לעבן, האָב איך ערשט דאָן רעכט פֿאַרשטאַנען, וואָס מיט גלעזערן איז פֿאָרגעקומען, און זיין אָנדענק איז ביי מיר געוואָרן נאָך טייערער.

*

אין משך פֿון זיין קאָנספּיראַטיווער טעטיקייט האָט ער נישט אויפֿגעהערט צו זיין דער אומבאַגרענעצטער אויפֿריכטיקער מענטש, וואָס פֿריער.

בעת אין צוזאַמענהאַנג מיט דער דייטשער פֿאָדערונג צו שאַפֿן אַ צענטראַלע יידישע קערפּערשאַפֿט אין פֿראַנקרייך, איז אין קאָמיטעט די אַמלאָ געשטעלט געוואָרן די פֿראַגע וועגן פֿאַרבינדן זיך מיט דער קאָנסיסטאָריע, האָט גלעזער זיך אַנטשידן אַרויסגעזאָגט קעגן. ווען די מערהייט פֿון קאָמיטעט האָט אָנגענומען אַ פּאָזיטיוון באַשלוס אין אַט דער פֿראַגע, האָט גלעזער איינגעשטימט צו זיין איינער פֿון די דעלעגאַטן אין קאָאָרדיניר-קאָמיטעט, וואָס איז דעמאָלט געשאַפֿן געוואָרן. ווען עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז די דייטשן ווילן דעם קאָאָרדיניר-קאָמיטעט פֿאַרוואַנדלען אין אַ צענטראַלער יידישער אינסטיטוציע און פֿאַר די אַמלאָ האָט זיך געשטעלט די פֿראַגע פֿון דעמיסיאָנירן, איז גלעזערן געווען שווער אָנצונעמען דעם באַשלוס, ווייל צוליב דעם „וועט די קאָנסיסטאָריע בלייבן אַליין אין קאַמף".

זומער 1941 איז באהאנדלט געווארן די פראגע וועגן ארויסגעבן אן אומלעגאלן זשורנאל. צו רעאליזירן דעם פלאן זענען באשטימט געווארן צוויי טעכניקער : שאפירא אלס אינזשיניער און איך אלס געוועזענער דרוקער. גלעזער האט נישט געקאנט פארטראגן צו שטיין אין א זייט און פון אונז געפאדערט און געפועלט צוצושטיין צו אונז. צוליב טעכנישע שוועריקייטן האט דער פלאן, לײדער, נישט געקאנט רעאליזירט ווערן.

בעת די דייטשע זשאנדארמעריע האט געזוכט אין הארבסט 1941 גלעזערן, איז ער גרייט געווען זיך איבערצוגעבן אין אירע הענט. ווען נישט די קאלטבלוטיקייט פון זיין קאנסיערזשקע, וואלט ער שוין דאן געוועז אומגעקומען. מיין פרוי, וואס איז בייגעווען ביי אט דעם אינצידענט, האט אים פארנארט צו אונז אין דער וווינונג, וו מיר האבן זיך באמיט אים צו איבערצייגן, אז ער זאל זיך נישט אונטערגעבן. זיין ארגומענט איז געווען, אז זיין פלאץ איז דארטן וו יידן ליידן אמייסטן און אז „דארט איז אויך פאראן וואס צו טאן“. זיין גייסט פון א קאנספיראטאר האט שוין דאן גע־נומען ביי אים די אויבערהאנט. מען האט געמוזט רופן צו הילף דעם איינ־פלוס פון ראפאפארטן און דר. מינקאווסקי, כדי ביי אים צו פועלן, אז ער זאל פארלאזן פאריז.

אזוי באלד ווי ער איז אריבערגעקומען אין דער „פרייער זאנע“ האט אונז גלעזער גלייך פארבונדן מיט אונזערע פריינט פון דער פעדעראציע פון די יידישע געזעלשאפטן און אונז צוגעשיקט א גלענצנדיקן פארשטעלטן קאד פאר אונזער קארעספאנדענץ, וואס מיט אים האבן מיר זיך באנוצט די גאנצע צייט.

צום סוף אן עפיזאד, וואס וועט אמבולטסטן כאראקטעריזירן די ער־לעכע און העלדישע פיגור פון לעא גלעזער פאר די, וואס האבן נישט געהאט די זכיה אים צו קענען :

פרילינג 1944. איך האב דאמאלסט געהאט דעם כבוד צו האבן די ראל פון פאראנטווארטלעכן פאר דער טעטיקייט פונעם פארטיידיקונגס־קאמי־טעט אין דער געגנט פון גרענאבל. דאס ארט, וו איך האב מיך געפונען איז צו יענער צייט געווען געפערלעך און די פארבינדונגס־אגענטן האבן געמוזט זיך אפהאלטן פון קומען צו מיר. איך אליין האב מיך אויך נישט געוויזן אויף דער פריי .גלעזר אבער איז צו מיר געקומען, כדי מיך איבערצוצייגן, אז איך מוז מיך אריבערציען אויף א זיכערערן ארט. איך האב אים גע־פאלגט. אליין אבער איז ער אוועק אין דער געפערלעכסטער שטאט אין

יענעם מאָמענט, כדי צו פאַרנעמען זיין פּאָסטן אין צענטראַלן יידישן פאַר־טיידיקונגס־קאָמיטעט — אין ליאָן, אין גיהינום, ווו עס האָט געבושעוועט די פראַנצויזישע מיליץ. דאָס איז געווען זיין לעצטע נסיעה, ער איז דאָרטן געפאַלן אויפן שלאַכט־פעלד פון דער יידישער פאַרטיידיקונג.

די יידישע געזעלשאַפטלעכע באַוועגונג אין פראַנקרייך איז מיט דער אבדה פון לעאָ גלעזער געטראָפן געוואָרן אין איינעם פון אירע לעבעדיקסטע פונקטן. ווען דער צענטראַלער פאַרטיידיקונגס־קאָמיטעט האָט נאָך דער באַפרייונג פון פראַנקרייך געליטן פון אינערלעכע שוועריקייטן, האָט מען מער ווי איינמאָל געקאָנט הערן פון זיינע וויכטיקסטע טוער די פראַזע: ווען גלעזער וואָלט געלעבט, וואָלטן די געשעענישן אַנדערש אויסגעזען.

י. יאַקובאָוויטש

דער „טרוימער פון געטאָ“ אין די געטאָ־טעג

איך האָב זיך נעענטער באַפריינדעט מיט לעאָ גלעזער ערשט נאָכן קולטור-קאָנגרעס פון 1937. איך האָב מיך דאַן באַשעפטיקט מיט אָרגאַני-זירן דעם יידישן קינסטלער-פאַרבאַנד ביים „איקוף“. לעאָ גלעזער האָט זיך מיט אָט דעם ענין זייער פאַרינטערעסירט. בכלל האָט ער דעם „איקוף“ אָפּגעגעבן זייער פיל צייט; ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין אָט דער אַר-בעט מיטן גאַנצן ברען פון זיין אידעאַליסטישער נשמה, מיטן גלויבן, אַז דורכן „איקוף“ וועט ער קאָנען מיטהעלפן צו פאַרשפּרייטן קולטור און דער עיקר יידישע קולטור צווישן די ברייטע יידישע פאָלקס-מאַסן אין פּאַריז.

ער שטייט מיר נאָך פאַר די אויגן מיט זיין מאַסיווער פיגור, מיט זיין לענגלעך בלאַס פּנים, מיט זיינע טיפע קורצזיכטיקע אויגן, מיט זיין ליבנסווירדיקער אַרט רעדן. איך פלעג אים אָפט באַזוכן אין זיין וווינונג אויף 15, רי טערעז. ער פלעגט יעדעס מאָל, ווען איך בין צו אים געקומען, אַוועקלייגן אַלע זיינע באַשעפטיקונגען און זיך אַריינלאָזן מיט מיר אין אַ לאַנגען שמועס איבער פאַרשיידענע קולטור-פּראָבלעמען. פון זיינע אַר-טיקלען אין דער יידישער פּרעסע האָב איך שוין פריער געוווּסט וועגן זיינע אַקטיוויטעטן אויפן געביט פון אַלגעמיינער און יידישער ליטעראַטור; ער פלעגט איבריקנס יעדעס יאָר אויך געבן אַ ציקל לעקציעס און רעפעראַטן איבער דער פראַנצויזישער ליטעראַטור אין פאַרשיידענע יידישע פאָלקס-אוניווערסיטעטן אין פּאַריז. פון מיינע שמועסן מיט אים, האָב איך אין גיכן אַנטדעקט אַ טיפן מוזיק-קענער און ליידנשאַפט-לעכן מוזיק-ליבהאָבער. ער האָט טאַקע צו יענער צייט גענומען אויף זיך צו אָרגאַניזירן ביים „איקוף“ אייניקע קאָנצערטן און זיין אַרבעט דורכגעפירט מיט ברען און התלהבות.

זיין באַציונג צו פּלאַסטישע קונסטן, צו דער מאָלעריי איז געווען רירנדיק. ער איז אין גיכן געוואָרן דער דעלעגירטער פון „איקוף“ אין קינ-סטלער-פאַרבאַנד און, ווי אַ פרומער ייד דאָס דאַוונען, אַזוי האָט גלעזער קיין איין און איינציקעס מאָל ניט דורכגעלאָזט קיין זיצונג פון אָט דעם

פארבאנד. די זיצונגען פונעם פארבאנד זענען אפט געווען שטורמישע, עס זענען געווען פאלן, ווען גלעזערס פראיעקטן זענען העפטיק באקעמפט גע־ווארן. גלעזער איז תמיד געבליבן רואיק און געלאסן, עס איז משמעות גאר ניט מעגלעך געווען אים ארויסצוברענגען אין כעס אריין. מיר האבן שפעטער געוווסט, אז גלעזער קען גרונטלעך די שווערע לאגע און זארג פון דער קינסטלער־משפחה און אז ער איז צו יענער צייט גרייט געווען צו העלפן אויפן חשבון פון זיינע אייגענע באשרענקטע מיטלען די באזונ־דערס באדערפטיקע. זיין אייגענע מאטעריעלע לאגע איז ווייט ניט געווען קיין גלענצנדיקע, ווייל זיין קינסטלערישע ארבעט האט אים כמעט ניט געלאזט קיין צייט פאר זיין אדוואקאטור־פראקטיק. גלעזער איז אבער געווען פון יענע נאטורן, וואס זענען צו יעדער צייט גרייט צו דינען דעם כלל און אט דער שטריך פון זיין כאראקטער איז באזונדערס שארף געקו־מען צום אויסדרוק בעת די שווערע יארן פון דער אקופאציע.

אין אט די יארן איז מיר באשערט געווען זיך נאך צו טרעפן עטלעכע מאל מיט גלעזערן. דאס איז געווען אין 1941-40 אין ניצע, וווהין איך בין אנגעקומען נאך לאנגע וואגלענישן אין ניצע, וואס האט צו יענער צייט געשוויבלט מיט יידן פון פארשיידענע שיכטן און אפילו אויך פון פארשיידענע לענדער, אין ניצע פון 1941, וואס איז א קאפיטל פאר זיך, א קאפיטל, וואס דארף ערשט אנגעשריבן ווערן.

אין הו־הא פון יענע טעג האב איך איינמאל צופעליק געטראפן גלע־זערן אין בארימטן קאפע „ליאן" אויף אווענו דע לא וויקטואר. דאס האט געמוזט זיין ווינטער 1941. מיר האבן זיך אוועקגעזעצט ביי א טישל. גלעזער האט מיר דערציילט, אז ער פארט אפ אויפן צווייטן טאג קיין מארסעי, ווו ער וויל בייזיין אויפן באנקעט, וואס מען ארדנט איין פארן קאמפאזיטאר הענעך קאן צו זיין אפפארן קיין אמעריקע. זיינע אויגן האבן דערביי געלויכטן מיט ליבע און פארערונג צום קאמפאזיטאר. איך דער־צייל אים מיינע איינדרעקענעמע באגעגענישן מיט הענעך קאן אין פאריז. איך מערק אבער גיך, אז גלעזער האט אויפגעהערט מיך צו הערן. איך האב דעם איינדרוק, גלייך ווי ער וואלט זיך איינגעהערט אין זיך צו די האר־ציקע מעלאדיעס פון הענעך קאן, אויף זיינע ליפן האט געשוועבט א שמייכל. גלעזער האט ווי געזונגען אין זיך...

א צייט שפעטער איז גלעזער ווידער געקומען קיין ניצע, צוליב אן אקציע, פארשטייט זיך. מיר האבן ווידער פארבראכט אינאיינעם. גלעזער

האָט מיר דערציילט ווי די געסטאַפּאָ-אַגענטן האָבן זיך נאָך אים געיאָגט אין פּאַריז און ווי אַזוי בלויז דורך אַ צופאַל האָט ער אויסגעמיטן אַרעסטירט צו ווערן. דערציילט האָט ער דאָס אַלץ אין אַ לייכטן הומאָריסטישן טאָן, גלייך עס וואָלט זיך געהאַנדלט אין עפּעס אַן אומשולדיקע שפּיל פון קינדער.

מיין דריטע באַגעגעניש מיט גלעזערן אין ניצע האָט געמוזט פאָרקומען אַרום יאָנואַר 1942. די ניצער יידן האָבן איינגעאָרדנט אַ גרויסן באַנקעט לכבוד דעם פּאָפּולערן געזעלשאַפטלעכן טוער, דעם אַקציקיאַריקן ה' דובינסקי. ער האָט ביי דער געלעגנהייט געהאַלטן אַ גרויסע רעדע און געשילדערט זיינע רייזעס איבער די פראַנצויזישע שטעט און שטעטלעך און אַפילו דערפער, ווו יידן לעבן אומלעגאַל אונטער דער אייביקער סכנה אַרעסטירט און דעפּאָרטירט צו ווערן קיין דראַנסי, אָדער אין די אַרבעטלאַגערן. מען לעבט טאָג און נאַכט אין פּחד און אין אַנגסטן. אָפט ווערט מען אַלאַרמירט אין מיטן דער נאַכט, מען רייסט זיך אַרויס פון די בעטן און מען לויפט זיך באַהאַלטן אין די פעלדער, וועלדער, אָדער ביי גוטע קריסטלעכע פריינט. זיין שטים איז געווען געבראָכן, זיין קאָפּ אַריינגעגראָבן אין די אַקסלען, דער גאַנצער קערפּער איינגעבויגן, גלייך ווי ער וואָלט געטראָגן אויף זיינע פּלייצעס די שווערע לאַסט פון אַלע יידישע צרות. איך האָב מיך אַרומגעקוקט אַרום זיך: אַלע פּנימער זענען געווען פאַרחושכט, אומעטיק, פאַרעלמערט. דער עולם האָט אַרומגערינגלט דעם רעדנער, ווי קינדער, וואָס זוכן שוץ ביי דער קראַנקער מאַמען. אין יענעם מאָמענט האָב איך אין גלעזערן דערזען דעם גרויסן פאָלקס-מענטשן. מיט זיין אומבאַגרענעצטער ליבע און רחמנות צום פאַרפאָלגטן, געמאַרדעטן יידישן פאָלק.

צום לעצטן מאָל האָב איך נאָך געטראָפן גלעזערן אין ניצע אַ קורצע צייט פאַר זיין טראַגישן אומקום. פון ערשטן אויגנבליק האָב איך אין זיין פּנים דערקענט אַ טיפע מידיקייט. מיר זענען געווען איינגעלאַדן אויף זיין פאָרטראַג, וואָס איז פאָרגעקומען אין לאָקאַל פון ניצער „אָרט". ער האָט לאַנג גערעדט וועגן אונזער פאַרצווייפלטער לאַגע, ער האָט געזוכט טרייסט ווערטער און ניט געפונען, איז ער האָן אַריבערגעגאַנגען צו באַשולדיקן די ברייטע וועלט, וואָס קימערט זיך אַזוי ווייניק וועגן אונז. צום סוף האָט ער דערקלערט, אַז נאָך דער מלחמה וועלן מיר אַלע דאַרפן מיטהעלפן בויען אַן אומאָפּהענגיקע יידישע היים אין יידישן לאַנד, אין פּאַלעסטינע.

אָט דער גאַנץ אומדערוואַרטעטער אויספיר מצד גלעזער, וואָס איז געווען באַקאַנט אַלס סאָציאַליסט, האָט געלאָזט אויף אַלע אַ טיפן רושם. קענטיק, אַז אין זיין אַנגעוויטיקטער נשמה איז פאָרגעקומען אַ ראַדיקאַלער איבערברוך. אייניקע חדשים שפּעטער איז צו אונז דערגאַנגען די ידיעה, וועגן גלעזערס מאַרטירער־טויט, וואָס האָט אונז אַלעמען דער־שיטערט ביז אין די טיפענישן פון דער נשמה.

לעאָ גלעזער האָט געהערט צו יענע טיפע ייִד, וואָס דורך זיי האָט פּרץ געטרוימט אויפצובויען די נייע ייִדישע קולטור. אַ ייִד, וואָס איז פאַרוואַקסן אין דער ייִדישער טראַדיציע און וואָס באַזיצט גלייכצייטיק אין אַ ברייטער מאָס די מאָדערנע אייראָפּעאישע קולטור. ער איז געווען איינער פון די, וואָס זאַנגוויל האָט זיי געשילדערט אין „די טרוימער פון געטאָ“, איינער פון יענע, וואָס זענען גרייט צו יעדן מאָמענט זיך מוסר נפש צו זיין פאַר זייער פאָלק און פאַר דער מענטשהייט.

חיל אַראָנסאָן.

ל. גלעזער און דער „איקוף"

ל. גלעזער האָט נאָך זיך נישט איבערגעלאָזט קיין געשריבענע ווערק. איבערהויפּט קיין שום מאַטעריאַל פון זיין פאַרשידנפאַרביקער טעטיקייט. קאָנען מיר דערפאַר וועגן זיין „איקוף"-טעטיקייט דערמאָנען נאָר בדרך כלל אויף וויפל עס זענען אין אונזער זכרון פאַרבליבן געוויסע פאַקטן, וואָס קאָנען עדות זאָגן וועגן גרויסן אינטערעס, וואָס ל. גלעזער האָט אַרויסגעוויזן פאַר אַלץ, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צום יידישן לעבן בכלל, צו קונסט- און קול-טור-פּראָבלעמען און במילא אויך צו דער יידישער קולטור.

איז טאַקע פאַרשטענדלעך, וואָס ל. גלעזערן און נישט קיין אַנדערן איז איבערגעגעבן געוואָרן די אָנפירונג פון פּאַריזער „איקוף". מיר דערמאָנען זיך וויפל דער אַלוועלטלעכער יידישער קולטור-קאָנגרעס, דער „איקוף", די פּלענער וועגן אַ ברייטער קולטור - קאָאָרדינירונגס-אַרבעט, וואָס ער האָט אויסגעאַרבעט, — וויפל אויפלעבונג, האָפענונגען, ווילן צו דער אַרבעט — דאָס אַלץ האָט אַרויסגערופן ביי אַלע, וואָס האָבן געזוכט אויפצוהייבן די יידישע קולטור-אַרבעט צו אַ העכערער מדרגה דורך אַן איינהייטלעכער איינשטעלונג פון אַלע אירע פּריינט.

איז קלאָר, וואָס צווישן זיי איז ל. גלעזער געווען דער בעסטער, אַ דאַנק זיין ליבע צום יידישן וואָרט, צו דער יידישער קולטור, צו יעדער קינסטלערי-שער באַמיונג, צו אַלץ, וואָס איז געווען שאַפונג.

האָט וואָלט געווען אַ טעמע פאַר אַ פּסיכאָלאָג צו דערגיין, וואָס אייגנט-לעך איז געווען ביי גלעזערן דאָס פּרימאָרדיאַלע — זיין ליבע צו אָרדענונג, צו מעטאָדישקייט, אָדער זיין חוש פאַר דעם, וואָס מען באַצייכנט אַלס עסטעטיק. מן הסתם זענען אָט די צוויי נייגונגען ביי אים געווען געבונדן און האָבן געבילדעט איין גאַנצעס: אַלץ, וואָס איז פאַר אים געווען האַרמאָניש, איז במילא געווען אָרדנונג, פּלאַנמעסיקייט, צילבאַוווסטזיניקייט.

צווישן די פאַרשידענע אויפגאַבן, וואָס זענען דעמאָלט געשטאַנען פאַרן פּאַריזער „איקוף", ווי דאָס איינאָרדנען פון פאַרלעזונגען, קורסן, ביבליאָטעק-אַרבעט, אויסשטעלונגען פון יידישע קינסטלער, טעאַטער-טעטיקייט א.אַ.וו.,

האַט ל. גלעזער געגומען אויף זיך בלויז די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר דער
מוזיקאַלישער אַפּטיילונג פונעם „איקוף"; ער האָט זיך געשטעלט פאַר אַן
אויפגאַבע דאָס איינאָרדנען קאָנצערטן פון יידישער מוזיק, וואָס האָבן לויט
זיין מיינונג געדאַרפט אָנרעגן די יידישע מוזיקער צו נייע שאַפונגען. חער-
ביי האָט ער געפּלאַנט אַוועקצושטעלן די קאָנצערטן אויף אַזאַ ניוואָ, וואָס
זאָל נישט זיין נידעריקער פון די בעסטע פּאַריזער קאָנצערטן.

מיר דערמאָנען זיך דעם ערשטן קאָנצערט אין זאַל „עוואָר"; דאָס
פּראָגראַם איז באַשטאַנען פון די שאַפונגען פון צוויי גוט־באַקאַנטע בראָני־
צוויזיש־יידישע קאָמפּאָזיטאָרן און פון אַ ריי יידישע מוזיקער, צווישן וועלכע
דער טראַגיש־אומגעקומענער טאַלאַנטירטער יונגער קאָמפּאָזיטאָר י. בערלינ־
סקי, וואָס האָט אויסגעפירט צום ערשטן מאָל זיין פּרעכטיקע שאַפונג אויף
עלעקטרישע וועלן. דער זאַל איז געווען געפּאַקט און דער אָוונט איז אַדורך
מיט גרויס דערפאָלג. גלעזער איז געווען איבערגליקלעך און שטאָלץ; ער
האָט שוין געשפּרודלט מיט נייע פּלענער: — אונזערע נאָמטמע אונטערנע-
מונגען מוזן נאָך העכער דערהויבן ווערן, מען וועט זיי מוזן איינאָרדנען אין
די געגנטן, וווּ עס וווינען ברייטע יידישע מאַסן, ווען מען זאָל אַפילו צוליב
דעם מוזן זיך אָפּשטעלן אויף אַ קלענערן זאַל, דער עיקר זאָלן מיר מאַכן שיי-
נע, גוטע אַרבעט און אויפוועקן ביים יידישן עולם דעם חוש פאַר גוטער
מוזיק.

עס איז צוגעגרייט געוואָרן אַ צווייטער אָוונט פון יידישער און קלאַ-
סישער מוזיק אין זאַל „גאַוואָ". צוליב אַ ריי נישט־פאַרויסגעזעענע סיבות
איז דער אָוונט נישט געלונגען. אויפן צווייטן טאָג האָט גלעזער צוגעשיקט
צו דער אָנפירונג פונעם „איקוף" זיין דעמיסיע. פאַרוואָס? צי איז ער גלע-
זער געווען אַזאַ שוואַכע נאַטור, אַז נאָך אַן ערשטן מיסדערפאָלג זאָל ער זיך
באַלד ברעכן? זיכער נישט. ער איז אָבער געווען אַ מענטש פון אויסערגע-
וויינלעכער ערלעכקייט און איז עפּעס־נישט געלונגען, האָט ער נישט געוואָלט
צושרייבן די שולד עמיצן אַנדערש ווי זיך אַליין, זיין אומפעיקייט בעסער דורכ־
צופירן די אַרבעט. פאַרשטייט זיך, אַז קיינער פון די „איקוף"־טוער איז אויף
דער דעמיסיע נישט איינגעגאַנגען.

צו וואָס ל. גלעזער זאָל זיך נישט האָבן צוגערירט, האָט ער עס „אָנגע־
שטעקט" מיט אַ געווויסן גלאַנץ פון שיינקייט. ער איז געווען עסטעט נישט
נאָר אין זיינע אַרויסזאָגונגען וועגן קולטור־ווערק, נאָר אויך אין אָרגאַני־

זאַציאָנעלן לעבן. דאָס האָט געווירקט, אַז די צוזאַמענאַרבעט מיט גלעזערן איז געווען אָנגענעם און פּראָכטבאַר, ווייל זיין צוגאַנג צו איר איז געווען אַן ערנסטער.

נישט פיל פון אונז האָבן עס באַוויזן זיך אויסצוגלייכן מיט גלעזערן אין פּרט פון פּינקטלעכקייט. עס וואָלט געווען אַ טעות צו מיינען, אַז דאָס איז אַ קלייניקייט. סיי די ערנסטקייט, סי די אַרבעטספעאיקייט ווי אויך די ווירק-זאַמקייט פון אַ מענטשן הענגען אָפּ פון זיין פּינקטלעכקייט.

זיכער וואָלטן זיינע אָנשטרענגונגען פאַרן שיינעם בנין פון דער „איקוף“-אַרבעט געקאָנט ברענגען גרויסע נוצן, ווען זיי וואָלטן נישט אַזוי ברוטאַל איבערגעריסן געוואָרן, צוערשט דורך דער מלחמה און שפּעטער דורכן רומ-פּולן, אָבער טראַגישן טויט פון אונזער פריינט.

דאָס יידישע קולטור-וועזן האָט פאַרלוירן אין גלעזערן איינעם פון זיינע איבערגעגעבנסטע, איינעם פון זיינע בעסטע בויער.

ב. אַדאַמיטש.

ל. גלעזער, מיין חבר און פריינט

מיין ערשטע באקאנטשאפט מיט ל. גלעזער איז פארגעקומען מיט 16 יאר צוריק אין זיין קאבינעט אויף דער ריוואלי־גאס. אונזער ערשטער שמועס האט זיך געפירט ארום פארשיידענע יורידישע, קולטורעלע און געזעלשאפט־לעכע פראגן. אין משך פון די 16 יאר פון אונזער באקאנטשאפט האב איך נים איינמאל געהאט די געלעגנהייט אפצושאצן אין גלעזערן זיין הויכע קולטור, זיינע טיפע קענטנישן נישט נאר אויפן געביט פון יוריספרודענץ, נאר אויך די פראבלעמען פון דער אלגעמיינער ווימנשאפט. אלע זיינע פריינט ווייסן ווי באהאוונט ער איז געווען אין דער פראנצויזישער געשיכטע און לי־טעראטור, אין דער יידישער, ענגלישער און רוסישער ליטעראטור און אויך אין דער אלגעמיינער קונסט.

עס איז געווען נאטירלעך צו טרעפן ביי אים פערזענלעכקייטן פון אלע מעגלעכע געזעלשאפטלעכע, קולטור־ און קונסט־קרייזן, צווישן אנדערע פלעגן אים אפט באזוכן דער דיכטער שניאור, דער סקולפטאר נחום ארנסאן, שלום אש, אבראמאוויטש א.א.

אין די טראגישע יוני־טעג פון 1940 איז גלעזער געווען איינער פון די ערשטע איניציאטארן פונעם קאמיטעט, וואס איז דעמאלט געשאפן געווארן; ער האט זיך אפגעגעבן דער ארבעט פון קאמיטעט מיט לייב און לעבן, געזארגט וועגן אלע און אלעמען, און גאר באזונדערס וועגן די איבערגעבלי־בענע יידישע אינטעלעקטועלע, וואס זייער מאטעריעלע נויט איז געווען אומ־געהויער גרויס. עס דארף באזונדערס אונטערגעשטראכן ווערן דער פאקט, וואס אין זיין געזעלשאפטלעכער ארבעט זענען גלעזערן געווען פרעמד, וועלכע נים איז פאליטישע טענדענצן, ער האט קיינמאל נים גענומען אין אכט די פארטיי־אנגעהעריקייט פון די, וואס האבן זיך צו אים געווענדן.

גלעזער איז פארבליבן אויף זיין פאסטן אין פאריז ביז דער לעצטער מעגלעכקייט. ענדע זומער 1941 האט ער בלויז דורך א צופאל אויסגעמיטן די געסטאפא־אגענטן, וואס זענען געקומען צו אים אהיים אים צו ארעסטירן. ער איז דאן גרייט געווען זיך צו מעלדן פרייוויליק אין דער איבערצייגונג,

אז ער וועט אין דראַנסי גופא קענען מיט וואָס ס'ניט איז נוצלעך זיין די אינטערנירטע. יאַקובאָוויטש, פינקלשטיינען און ראַפּאָפּאָרטן איז מיט פיל שוועריקייטן ענדלעך געלונגען אים אַפּצוהאַלטן פון אָט דעם שריט; אונטער זייער דרוק האָט ער דאַן פאַרלאָזט פּאַריז. מיט אַ קורצער צייט נאָכדעם האָט ער אין מאַרסעי פאָרגעזעצט זיין גוזעלשאַפטלעכע אַרבעט מיטן זעלבן ברען און מיט דערזעלבער איבערגעגעבנקייט, וואָס זענען פאַר אים געווען אַזוי כאַראַקטעריסטיש.

גלעזער באַגנוגנט זיך דאַן נישט מער מיט דער אַרבעט אויף איין אָרט, מען טרעפט אים אָפט צו יענער צייט אין ניס, טולוז, פּאָ, טאַרב, לימאָזש, ליאָן א.אַ. זיין יידיש און מענטשלעך האַרץ האָט נישט געוווסט פון קיין רו. ער האָט אומעטום געמונטערט, געשטאַרקט און דער עיקר געמאָנט, דערמאָנט אין חוב, וואָס עס האָבן לגבי די פאַמיליעס פון די אינטערנירטע די יעניקע, וואָס זענען געבליבן אויף דער פריי.

אין 1943 האָט גלעזער געוווינט אין וואָראַאָן, 25 קילאָמעטער פון גרענאָבל, וווּ עס האָט זיך צו יענער צייט קאָנצענטרירט די טעטיקייט פון אַלע יידישע אָרגאַניזאַציעס. איך פלעג זיך דאַן אָפט טרעפן מיט אים אין גרענאָבל. די איינציקע טעמע פון אונזערע געשפרעכן איז תמיד געווען די יידישע לאַגע און די געשעענישן אין דער אַלגעמיין פראַנצויזישער ווידערשטאַנדס-באַוועגונג.

גלעזער איז אויך אין יענעם פעריאָד פיל אַרומגעפאָרן. ווען מען פלעגט אים אויפמערקזאַם מאַכן אויף דער סכנה, וואָס ער זעצט זיך אויס אין דער באַן מיט זיין טיפּיש יידישן אויסזען, איז זיין ענטפער תמיד געווען איינער: „דער וואָס ווייסט פון די נויטן און באַדערפענישן פון די יידישע מאַסן, דער וואָס פאַרמאָגט נאָר אַ ביסל אַ יידיש מענטשלעך האַרץ, דער נעמט גאָר נישט אין אַכט און שטעלט זיך נישט די פראַגע, צי עס איז פאַראַן אַ סכנה אָדער נישט." און גלעזערס אָרט לעבן צו יענער צייט איז געווען אַ באַשטעטיקונג פון אָט די ווערטער: די אינטערעסן פון די יידישע מאַסן זענען ביי אים געשטאַנען העכער פון זיינע פערזענלעכע אינטערעסן, העכר פון זיינע פאַמיליע-אינטערעסן, העכער פון אַלץ.

אין מאַי 1944 האָב איך געוווינט אין שכנות מיט גלעזערן נישט ווייט פון ליאָן, די מיליץ און די געסטאַפּאָ האָבן צו יענער צייט באַזונדערס ווילד געבושעוועט אין ליאָן און אין דער סביבה. מיר האָבן אָפט גערעדט וועגן דער סכנה, וואָס מיר זענען אויסגעשטעלט יעדע רגע, יעדע מינוט. אין איינעם

פון אזעלכע שמועסן האבן מיר זיך געשטעלט די פראגע, ווי דארפן מיר האנדלען אין פאל פון אן ארײנפאל, צי דארפן מיר באשטײן אויף אונזערע פאלשע נעמען, אדער גלײך אנגעבן אונזער אמתע אידענטיטעט. גלעזער האט קאטעגאריש דערקלערט, אז ער איז אנטשלאסן אין אזא פאל גלײך אנ־צוגעבן זײן ריכטיקן נאמען, ער האט דאס געזאגט אין אזא טאן גלײך ער וואלט געווען פולשטענדיק איבערצײגט, אז אזא פאל מוז אים פאסירן.

איך האב גלעזערן געזען צום לעצטן מאל דינסטיק, דעם 27־טן יוני אין אוונט. ער האט מיר געזאגט, אז ער פארט מארגן פרי ארײן קײן ליאן, וווּ ער האט א זײער וויכטיקן ענין צו דערלײדיקן, און וווּ ער מוז אויך בײזײן א וויכטיקע זיצונג.

גלעזער איז מיטוואך אין אוונט נישט אהײמגעקומען. מיר האבן זיך אויך גיך דערוווּסט, אז ער איז אין ליאן ניט געקומען צום ראנדע־ווו. מיר האבן אלע גלײך געפילט, אז דאס שרעקלעכע איז געשען. אט אזוי איז גע־פאלן אויף זײן פאסטן דער, וואס האט מיטן גאנצן פלאם פון זײן ייִדיש הארץ זיך אפגעגעבן געזעלשאפטלעכע אינטערעסן. גלעזערס קרבנות־גרײט־קײט וועט אן ספק דינען אלס בײשפּיל פאר אלע די, וואס האבן אים געקענט און ליב געהאט.

זאלן זײנע פרוי און קינדער געפינען א טרײסט אין זײער שווערער אבדה אין באוווּסטזײן, אז זײער מאן און פאטער איז געווען א גרויסער ייִד און א גרויסער, גרויסער מענטש און, אז אלע די, וואס האבן געהאט דאס גליק אים צו קענען און מיט אים מיטצואַרבעטן, וועלן אים קײנמאל נישט פאר־געסן.

אדוואקאט מ. ראטשילד

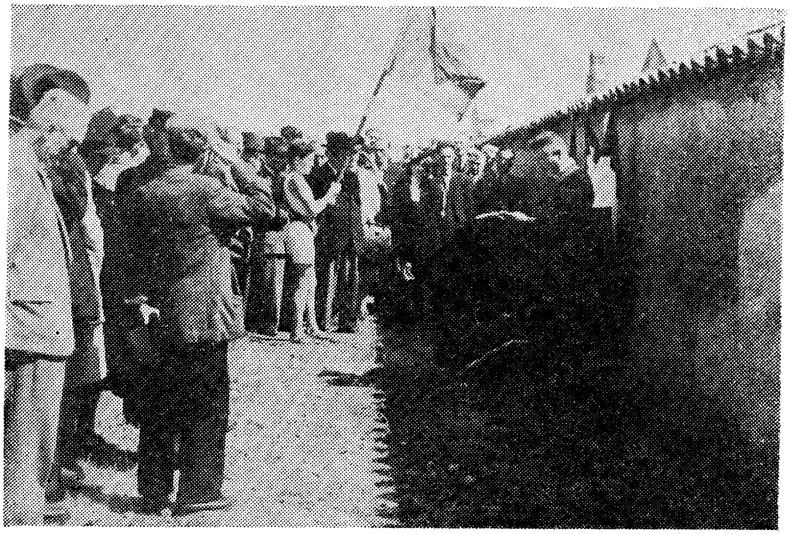

די צערעמאָניע ביים אַנטהילן דעם טאָוול צום אָנדענק פון די זיבן
דערשאָסענע אײנײנעם מיט ל. גלעזער, ביי דער וואַנט פון בית־עולם אין־
רעי (ביי ליאָן), דעם 1־טן יולי 1945

דער טאָוול, וואָס לייענט זיך אַזוי: „דאָ זענען געפאַלן דעם 29־טן יוני
1944 זיבן יידישע מאַרטירער, דערשאָסן דורך די באַרבאַרן"

לעאָ גלעזער, דער לאַנדסמאַן, פריינט און מיטקעמפער

לעאָ גלעזער האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ זעלטן געלונגענעם סינטעז פון „זשאַגערער חכמה", ליטווישן פאָלקס־הומאָר, קורלענדישער גוטמוטיקייט און קאָרעקטער אָרנטלעכקייט, דערגאַנצט מיט „פּאַריזער עספּרי".

פון זיין פאָטער משה־פּרץ דעם מאָלער, וואָס האָט זיך באַזעצט אין ריגע און איז דאָרט לשם פּרנסה געוואָרן אַ שילדן־מאָלער, האָט דער יונגער לעאָ גערירשנט און איינגעבוירן געפיל פאַר קונסט אין אַלע איר פאָרמען, באַזונדערס פאַר ליטעראַטור, מאָלעריי און מוזיק.

גאָר פרי ווייזט ער אַרויס אַ נטיה צו פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. אונטערן איינפלוס פון זיין לערער לאַצקי בערטאָלדי, לאָזט זיך דער זיבעצן־יאָריקער גימנאַזיסט אויף איינער פון די סטעזשקעס פונעם יידישן סאָציאַליזם — אין דער ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער באַוועגונג (ס. ס.), וואָס איז אין יענער צייט פּאָפּולער געווען ביי דער יידישער שולער-יוגנט אין באַלטישן קאַנט. ער פאַרנעמט שנעל אַ פּלאַץ אין דער ראַיאָן־אָנפירונג פון אָט דער באַוועגונג, ווערט ארעסטירט אויף אַ קאָנפערענץ אין מיטאַווע און איז געצוואונגען צו פאַרלאָזן זיין היים; מיר טרעפן אים צוערשט שטודירן אין היידלבערג און מיט אַ יאָר שפּעטער, אין 1907 קומט ער קיין פּאַריז אינאיינעם מיט זיין ברודער וויקטאָר.

דאָס אַלץ און נאָך אַ סך אַנדערע פּרטים פון זיין לעבן בין איך געוווירע געוואָרן אין משך פון אונדזער צוואַנציק־יאָריקער פריינטשאַפט און באַזונדערס אין יענע שפּעטע אָוונטן אין זיין קאָנספּיראַטיווער וווינונג אין וואַראָן, ביי גרענאָבל, וווּ איך פלעג אים אַזוי אָפט באַזוכן אין די ענינים פון אונדזער יידישן אונטערערדישן ווידערשטאַנדס־קאָמיטעט און וווּ זיין ליבנסווירדיקע פרוי מלכה־מאַרגאַ האָט געוויסט צו שאַפן אַן אַטמאָספער פון גאַסטפריינטלעכקייט, „סאַמאָוואַר־געמיטלעכקייט" — זשאַגרער חכמה, יידיש־פּראָווינצישן הומאָר און מוט, עכט יידישער מוט אָן אַ סוף . . .

* * *

אין משך פון די דריי יאָרצענדליק, וואָס זענען פאַריבער זייט זיין ערש־טער נאַכט אין פאַריז, ביזן מאָמענט, ווען די נאַצישע קוילן האָבן דורכגע־לעכערט זיין היים יידיש האַרץ, האָט לעאָ גלעזער טריי געדינט זיין פאָלק.

דער טאַלענטירטער און קלוגער אַדוואָקאַט האָט זיך ניט „אַרויפגעאַר־בעט" ווי אַ סך אַנדערע פון זיינע ניט־מער פעיקע קאָלעגן. גלעזער איז אַלע זיינע יאָרן געבליבן דער פאַריזער יידישער פאָלקס־אַדוואָקאַט, וואָס צו אים האָט יעדער יידישער פאָלקס־מענטש געקאָנט קומען פרעגן אַן עצה; ביי גלעזערן האָט מען צו יעדער צייט געקאָנט געפינען אַ פאַר־שטייער פון אַ יידישער אַרבעטער־ אָדער סתם פאָלקס־אָרגאַניזאַציע, פאַר וועלכע גלעזער איז צו יעדן מאָמענט גרייט געווען צו אינטערווענירן, אָדער באַהאַנדלען מיט זיי אינאיינעם אַ קאָמפּליצירטע סיטואַציע, כדי צו גע־פינען אַן אויסוועג. די פראַגע פון האָנאָראַר איז קיינמאָל אין קיין שום פאַל ניט אַרויסגעגאַנגען איבער די ראַמען פון אַ „נעבן זאַך" . . .

א „נעבן זאַך" איז אפשר פאַר גלעזערן געווען זיין פּראָפעסיאָנעלע טעטיקייט . . . זיין געזעלשאַפטלעכע אַרבעט האָט גלעזערן אינגאַנצן אַבסאָר־בירט און איז פאַר אים געווען דער עיקר כל העיקרים פון זיין טאָג־טעגלע־כער עקזיסטענץ.

* * *

מיט עכט מיסיאָנערישן אימפּעט האָט לעאָ גלעזער במשך פון יאָרן אויס־געטרעטן די שטעגן פון אַלע יידישע אַרבעטער־לאָקאַלן, כדי צו באַקענען צענטליקער אוידיטאָריעס מיט זיינע קענטעניש פון דער פראַנצויזישער ליטעראַטור. צוגענגלעך אין דער פאָרם, צוגעפּאַסט צום פאַריזער יידישן אימיגראַנט, זענען גלעזערס לעקציעס קיינמאָל נישט געווען קיין וואולגאַ־ריזאַציע, זיינע פאַרטראַגן האָבן ביי אַלע צוהערער געוועקט דעם אינטע־רעס, די נייגעריקייט און די שטרעבונג צו וויסן, צו פאַרשטיין . . .

און נאָך מער כוחות און ענערגיע האָט גלעזער אָפּגעגעבן דער דירעקט יידישער קולטור־אַרבעט אין אַלע אירע פאָרמען.

אַלס סעקרעטאַר פון „יידישן קולטור־פאַרבאַנד" האָב איך אין די לעצטע יאָרן פאַרן אויסבראָך פון דער מלחמה געהאַט די געלעגנהייט צו באַאָבאַכטן די קנאות און איבערגעגעבנקייט פון גלעזערן ביי זיין אַרבעט אַלס אָרגאַני־זאַטאָר פון יידישער קולטור־אַרבעט אין פראַנקרייך. אונטער זיין ד י ר ע ק־ט ע ר ה ש ג ח ה איז זיך אין יענע יאָרן צעוואַקסן דער „יידישער קינסטלער־פאַרבאַנד"; אַ דאַנק זיין איניציאַטיוו און אומדערמידלעכער אַרבעט האָט דאָס יידישע פאַריז אָנגעהויבן דערהויבן צו ווערן אין זיין מוזי־

קאַלישער דערציונג. אין אַלע קולטור־איניציאַטיוון פון יענע יאָרן איז תמיד געווען אַ טייל פון הארץ און מוח פון אונזער אזוי טראַגיש־אומגע־קומענעם פריינט.

* * *

און מיטן זעלבן יוגנטלעכן ברען, מיטן זעלבן געפיל פון אחריות פאַרן גורל פון די יידישע מאסן, מיט דער זעלבער אומדערשראָקנקייט און גרייטקייט אויף קרבנות, איז געזער געבליבן אויף זיין קאמף־פאָסטן ביז דער לעצטער שעה פון זיין לעבן.

אין פאַריז איז ער איינער פון די ערשטע, וואָס אָרגאַניזירן באַלד נאָך דער אָקופּאַציע די אַקציע פון פאסיוון ווידערשטאַנד. ער קומט איבער אין דער „פרייער זאָנע" ערשט דאַן, ווען לעננער פאַרבלייבן אין פאַריז איז שוין פאַר אים אַבסאָלוט אומעגלעך, בכדי פון ערשטן מאָמענט אָן זיך גלייך מיט לייב און לעבן אריינצוואַרפן אין דער אַרבעט.

* * *

אין משך פון די טראַגישע יאָרן 1942־1944 האָבן מיר, האָס קליינע הייפעלע קעמפער פאר דער יידישער זאַך שוין געהאַט אָנגעווירן אַ סך פריינט און מיטקעמפער און אין יענעם בלוטיקן טאָג, ווען ער איז דעם ערשטן מאָל ניט דערשינען אלס ערשטער אויפן באַשטימטן טרעף־פונקט זענען מיר אַלע דורכגעדרונגען געוואָרן מיט פחד פאַר זיין גורל. מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער האָב איך געהאַלטן אין די הענט, וואָס האָבן מיר געציטערט ווי נאָך קיינמאָל ניט אין מיין לעבן, אַ פאָטאָגראַפיע פון זיין טויטן קערפער

מיט אַ זעקס וואָכן שפּעטער איז אויסגעבראָכן דער ליאָנער אויפשטאַנד. ער האָט אים שוין ניט דערלעבט...

אינזשיניער יוסף פרידמאַן

ביאָגראַפישע נאָטיץ

לעאָ גלעזער איז געבוירן געוואָרן אין נאָוועמבער 1887 אין ריגע. זיין פאָטער משה פּרץ גלעזער האָט געשטאַמט פון כאַלאָפּע ניט ווייט פון דווינסק, פון אַן אָרעמער מתנגדישער פאַמיליע. פרי געוואָרן אַ משכיל, האָט ער זיך נאָך גאַנץ יונג אַרויסגעריסן אין דער „ברייטער פרייער וועלט"; אין ריגע איז משה פּרץ געוואָרן אַ שילדן־מאָלער, חתונה געהאַט מיט אַ טאָכטער פון אַ קורלענדישן יידן און געפירט אַ באַשיידן לעבן פון אַ נאַיוון, אידעאַליסטישן משכיל פון יענער ווייטער עפּאָכע.

אין אָט דער סביבה האָט לעאָ גלעזער באַקומען זיינע ערשטע איינדרוקן און איינפלוסן. כמעט נאָך אַ קינד טרעט ער אַריין אין אַ רעוואָלוציאָנער שילער־קרייזל. ער איז אַלט אַ יאָר 17־18, ווען די יוגנט אין רוסלאַנד לעבט איבער דעם שטורעם- און דראַנג־פּעריאָד פון דער ערשטער רעוואָלוציע פון 1905.

אין 1906 איז ער קאָמיטעט־מיטגליד פון דער ריגער אָרגאַניזאַציע פון דער פּאַרטיי „ציוניסטן־סאָציאַליסטן" (ס.ס.). ער ווערט אַרעסטירט און געהאַלטן אַ צייט אין טורמע. דער פאַמיליע געלינגט עס ענדלעך אים צו באַפרייען און אַוועקשיקן שטודירן אין אויסלאַנד.

לעאָ גלעזער קומט אָן קיין היידעלבערג, וווּ ער שטודירט פילאָזאָפיע אויפן דעמאָלט אַזוי באַרימטן היידעלבערגער אוניווערסיטעט.

אין 1907 פאָרט ער אַריבער קיין פּאַריז, וווּהין ער קומט שוין אַלס יונגער מענטש מיט אַ באַשטימטער גייסטיקער פאָרמאַציע. הערמיט דערקלערט זיך זיכער דער פאַקט, וואָס הגם גלעזער האָט דעם גרעסטן טייל פון זיין לעבן פאַרבראַכט אין פראַנקרייך, זיך פולקום איינגעלעבט אין דער פראַנצויזישער קולטור, האָט ער זיך פונדעסטוועגן אויף קיין האָר נישט אַסימילירט און פאַרבליבן זיין לעבן לאַנג פאַרבונדן מיט די יידישע מאַסן, געקומענע פון מזרח־אייראָפּע.

געענדיקט אויף דער סאָרבאָנע דעם יורידישן פאַקולטעט, איז גלעזער געוואָרן אַדוואָקאַט און צוזאַמען מיט זיין פרוי, וואָס שטאַמט פון דרום־רוסלאַנד, געשאַפן אַרום זיך יענע יידישע אַטמאָספער, וואָס האָט אים באַקענט געמאַכט אין דער יידישער וועלט אויך מחוץ פראַנקרייך. ניט געווען דער

פאַל, אַז אַ יידישער שרייבער, אָדער געזעלשאַפטלעכער טוער אויף דער דורכרייזע אין פּאַריז זאָל ניט האַלטן פאַר זיין חוב אויפצוזוכן גלעזערן אין זיין וווינונג.

אין דער ערשטער וועלט-מלחמה האָט גלעזער געפּרוווט זיך אַנגאַזשירן אַלס פרייוויליקער. ער איז אָבער ניט אָנגענומען געוואָרן צוליב זיין געזונט־צושטאַנד. ער איז דאָן די גאַנצע צייט געבליבן אין פּאַריז און זיך אָפּגעגעבן מיט פאַרשיידענע געזעלשאַפטלעכע אַרבעטן.

וועגן גלעזערס קולטור־געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט צווישן ביידע וועלט־מלחמות און דער עיקר בעת דער אָקופּאַציע, דערציילן אויספירלעכער זיינע פריינט און חברים אין דער פאַרליגנדיקער בראָשור.

אין יולי 1945 איז אויף דער איניציאַטיוו פון דער פעדעראַציע פון די יידישע געזעלשאַפטן אין פראַנקרייך גלעזערס קערפּער איבערגעפירט געוואָרן פון ברודער־קבר אין ריעי קיין פּאַריז און געבראַכט געוואָרן צו קבורה אויפן בית־עולם באַניע, אין קבר פון דער געזעלשאַפט חסד ואמת.

אינהאַלט :

ר. גרינבערג : לעאָ גלעזער דער מענטש און געזעלשאַפטלעכער טוער — 5

דר. ע. מינקאָווסקי : ר. גלעזער אין טראַגישן פעריאָד — — — — — 9

א. אַלפערין : דער מענטש, וואָס האָט ניט געטראַכט — — — — — — 12

ב. אַדאַמיטש : ל. גלעזער, דער סעקרעטאַר פונעם אַלגעמיינעם
יידישן פאַרטיידיקונגס־קאָמיטעט — — — — — — — — — 15

פ. שראַגער : גלעזער פון יענע יאָרן — — — — — — — — — — — 19

י. עפרויקין : דער בעל מידות — — — — — — — — — — — 26

דר. ל. גורוויטש : מיינע באַגעגענישן מיט ל. גלעזער — — — — — — 29

י. יאַקובאָוויטש : פון „אַריסטאָקראַט” צו אַ קאָנספּיראַטאָר — — — — 34

ח. אַראָנסאָן : דער „טרוימער פון געטאָ” אין די געטאָ־טעג — — — 39

ב. אַדאַמיטש : ל. גלעזער און דער „איקוף” — — — — — — — — — 43

אַדוו. מ. ראָטשילד : ל. גלעזער, מיין חבר און פריינט — — — — — — 46

י. פרידמאַן : ל. גלעזער דער לאַנדסמאַן, פריינט און מיטקעמפער — — 49

ביאָגראַפישע נאָטיץ — — — — — — — — — — — — — — 52

Imprimerie S.I.P.N.
14, Rue de Paradis
——PARIS (Xe)——